

Participacija učenika u srednjim školama

Tomić, Jana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:879423>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-02**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Participacija učenika u srednjim školama

Ime i prezime studentice:

Jana Tomić

Zagreb, rujan 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Participacija učenika u srednjim školama

Ime i prezime studentice:
Jana Tomić

Ime i prezime mentorice:
Izv.prof.dr.sc.Valentina Kranželić

Ime i prezime komentorice:
Dr.sc. Anja Miroslavljević

Zagreb, rujan 2016.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Participacija učenika u srednjim školama* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Jana Tomić

Mjesto i datum: Zagreb, 12.rujna 2016.

Participacija učenika u srednjim školama

Ime i prezime studentice: Jana Tomić

Ime i prezime mentorice: Izv.prof.dr.sc. Valentina Kranželić

Ime i prezime komentorice: Dr.sc. Anja Miroslavljević

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit : Studijski program socijalne pedagogije/ modul djeca i mladi

Sažetak rada

Cilj ovog rada je ispitati percepciju i iskustvo učenika srednjih škola u ostvarivanju participativnih prava u školi. Svrha i praktična vrijednost istraživanja ogleda se u stjecanju uvida u percepciju učenika srednjih škola o tome koliko oni sami, ali i drugi učenici njihove škole sudjeluju u životu škole te koliko su uključeni u proces donošenja odluka u školi.

Istraživanje se sastojalo od nekoliko faza. U prvim fazama se, na temelju dotadašnjih spoznaja o temi, kreirao upitnik kojim se ispitala razina participacije u školi. Potom je upitnik provjeren putem fokus grupa s dvije grupe učenika u dvije zagrebačke srednje škole (gimnazija i četverogodišnja strukovna). Nakon dorade, upitnik je objavljen u elektronskoj verziji te su se sudionici prikupljali putem društvenih mreža i u suradnji sa stručnim suradnicima iz nekoliko gimnazija u Hrvatskoj. Ukupan broj sudionika koji su sudjelovali u ovom istraživanju je 528. Većina sudionika u trenutku ispunjavanja upitnika pohađala je gimnazije, te se većinom radilo o ženskim sudionicama.

Rezultati pokazuju da učenici smatraju da više participiraju u pitanjima oko donošenja odluka koje se izravno tiču učenika (školski izleti i fizičko uređenje škole). Također, smatraju da nastavnici u njihovoj školi poštuju prava učenika, potiču ih na razmišljanje o vlastitom uspjehu te primjećuju aktivno sudjelovanje i pohvaljuju. Manje participiraju u pitanjima oko uređenja unutaršnjeg ustroja škole (pravila i Kućni red škole, raspored i sl.), kao i u procesu izricanja pohvala i disciplinskih mjera. Čak dvije trećine učenika nije zadovoljno vlastitom aktivnošću u školi. Većina sudionika upućena je u postojanje vijeća učenika u njihovoj školi, ali smatraju da vijeća uglavnom nemaju utjecaj na donošenje odluka u školi.

Preporuke za unapređenje participacije u školi su uvođenje više participativnih metoda rada na nastavi, rad na poboljšanju odnosa učenici-nastavnici te korištenje potencijala koji posjeduju vijeća učenika u školi.

Ključne riječi: participacija učenika, škola, vijeće učenika

Students participation in high schools

Summary

This thesis' objective is to investigate the perception and experience of highschool students in achieving their rights for participation in school. The purpose and the practical value of this research reflects in getting insight of highschool students' perception about their own and their peers' participation in school life and their inclusion in the decision-making process in school.

The research was divided in few fases. First, based on today's knowledge about the topic, questionnaire for testing level of participation in school was formed. Then it was tested on focus groups with two groups of students in two highschools in Zagreb (gymnasium and 4-year vocational school). After some alternations, the questionnaire was published in digital form and participats were reached through social networks and in collaboration with professional associates from few gymnasiums in Croatia. Final number of participants in this research is 528. In the moment of filling up the questionnaire, most of them went to gymnasium and they were mostly female participants.

The results show that students consider themselves more participating in making decisions that are related directly to the life of students (school trips and physical arrangement of school environment). Also, they think that teachers respect their rights, encourage them to think about their own success, notice their activities and compliment them. They participate less in changes regarding arrangement of interior school structure (general rules, school rules, schedule and similar) and also in processes of giving rewards for prosocial behaviour and academic achievement, as well as determininig discipline measures. Even two thirds of students aren't satisfied with their own activity in school. Most of the participants acknowledge the existence of Students' councils in their school, but they think that councils in general don't have any influence in decision-making process in school.

In order to promote participation in school the recommendation is to introduce more participative work methods in class, to work on improving students-teacher relations and to use potenciales of Students' councils.

Key words: student participation, school, Students' council in school

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. POJAM „PARTICIPACIJA DJECE“	8
3. PARTICIPACIJA UČENIKA I ŠKOLSKO OKRUŽENJE	12
3.1. Pregled istraživanja o participaciji učenika u školi	14
3.2. Zakonska osnova participacije učenika	20
4. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	24
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOG RADA	26
5.1. Postupak provođenja istraživanja	26
5.2. Sudionici istraživanja	28
5.3. Način prikupljanja podataka	30
5.4. Etička načela u istraživanju	31
5.5. Prednosti i nedostaci online istraživanja	32
5.6. Metode obrade podataka	33
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	34
7. RASPRAVA	46
7.1. Ograničenja istraživanja	51
8. ZAKLJUČAK	52
9. LITERATURA	54
10. POPIS TABLICA I GRAFIKONA	57
11. PRILOZI	58

1. UVOD

Od usvajanja Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine „dječja participacija“ ili „participacija djece“ predmet je brojnih inicijativa, od raznih istraživanja i publikacija do konferencija i konkretnih projekata. U zadnjih nekoliko desetljeća ovim konceptom bave se nacionalne vlade i lokalne uprave iz cijeloga svijeta, organizacije civilnog društva, razne organizacije u zajednicama, a između ostalog i škole. Sve više se u svijetu istražuje što predstavlja pojam „participacije djece“. Promišlja se o tome što znači savjetovati se s djecom, uključiti ih u donošenje odluka, kako raditi u partnerstvu s njima (Lansdown, 2001). Usvajanjem Konvencije o pravima djeteta, pokreću se suvremeni trendovi u kojima se dijete promatra kao aktivno biće, sposobne, kompetentne, odgovorne partnere odraslima koji mogu i trebaju biti uključeni u vlastiti odgoj i preuzeti odgovornost za vlastito ponašanje (Jeđud Borić i Car, 2015). No, unatoč tome, u svakodnevnom životu glas djece i mladih i dalje nema jednaku važnost i težinu kao glas odraslih. U kontekstu participacije u školskom sustavu, jedan sudionik istraživanja provedenog u Irskoj, na pitanje o tome što mu se čini da je najviše nepravedno u školi odgovorio je: „Učenici nemaju pravo glasa u školi. Mišljenje učitelja uvijek dolazi na prvo mjesto“ (Kilkelly i sur., 2004,186).

Pregledom literature o participaciji djece u školama u Hrvatskoj, vidljivo je kako nedostaje sustavnih pokazatelja o ovoj temi, od istraživanja do primjera dobre prakse (Jeđud Borić i Car, 2015). Upravo iz tog razloga, u ovom radu bit će riječ o značenju samog pojma participacija, povezanosti participacije i školskog sustava, važnosti i ulozi vijeća učenika u osiguravanju uvjeta za participaciju u školi te prikaz rezultata nekih istraživanja o participaciji učenika u školi. Također, bit će prikazani rezultati istraživanja provedenog za potrebe ovog rada, a u sklopu projekta „Što nam djeca govore o vlastitoj participaciji u školi?“ na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, o percepciji učenika srednjih škola u Hrvatskoj o tome koliko smatraju da sudjeluju u životu škole, odnosno u procesu donošenja odluka u školi koje se izravno ili neizravno tiču samih učenika. Doprinos ovog rada i istraživanja su rezultati koji mogu poslužiti kao temelj za poboljšanje prakse, kao i konkretne preporuke kako poboljšati participaciju u školskom sustavu.

2. POJAM „PARTICIPACIJA DJECE“

Participacija je pojam koji se zadnjih desetljeća sve češće spominje u kontekstu rada s djecom i mladima u različitim područjima života, od zdravstva i socijalne skrbi pa do obrazovanja i slobodnog vremena (Jeđud, 2011).

Sam pojam participacija prema Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (2002) predstavlja sudjelovanje, sudioništvo, učešće; sudjelovanje građana u procesima odlučivanja i aktivnostima na svim područjima društvenog života. Različite svjetske organizacije vrlo slično definiraju participaciju djece. Tako UNICEF (2003) participaciju djece definira kao *poticanje i omogućavanje djeci da izražavaju svoje mišljenje oko svih stvari koje se odnose na njih*. U praksi, participacija podrazumijeva da odrasli čuju djecu – na različite načine na koje djeca komuniciraju. To osigurava njihovu slobodu izražavanja i uzima u obzir njihovo viđenje kada se donose odluke koje ih se tiču. Svjetska organizacija „Save the children“ (2011) participaciju definira kao *postojanje mogućnosti za izražavanjem svojeg mišljenja, utječući time na donošenje odluka i postizanje određenih promjena*. Nadalje, dječju participaciju definiraju kao neformalno i voljno uključivanje sve djece (uključujući i marginaliziranu djecu, djecu različite dobi i različitih mogućnosti) u sva pitanja koja se njih izravno ili neizravno dotiču. Također, participacija djece shvaća se kao način djelovanja i temeljni princip u svim programima i prožima sva područja života djeteta, od obitelji i doma do vlade, od lokalne do međunarodne razine. „World Vision International“ (2016) svoju definiciju temelji na Konvenciji o pravima djeteta. Participacija djeteta predstavlja *slobodno izražavanje mišljenja djece i mladih, kao i obvezu odraslih da to mišljenje čuju i uključe u sva pitanja koja se odnose na djecu*, od obitelji, škola, lokalnih zajednica, javnih službi, institucija, politika i sudskih procesa.

Ono što se može zaključiti analiziranjem prethodno navedenih definicija je činjenica da sve definicije počivaju na dokumentu koji je temelj cijelog koncepta participacije djece, a to je **Konvencija o pravima djeteta** iz 1989. Pojam participacija neizostavan je i jedan od središnjih dijelova Konvencije te se u dokumentu javlja na tri načina (Milić i Marojević, 2014):

- shvaćena je kao jedno od četiri temeljna načela na kojem se Konvencija zasniva. Među temeljnim načelima u Konvenciji, uz načela nediskriminacije,

najboljeg interesa djeteta te života, opstanka i razvoja, nalazi se i načelo participacije.

- u kontekstu participativnih prava (pravo na slobodu izražavanja, mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, slobodu udruživanja i pravo na informiranje).
- kao zaseban članak (čl. 12.) u kojem se navodi da će „*države stranke osigurati djetetu koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose, i uvažavati to mišljenje u skladu s dobi i zrelošću djeteta*“.

Članak 12. predstavlja ishodište za ostvarivanje prava djeteta na sudjelovanje u svim područjima života: u obitelji, školi, državi, svim institucijama s kojima dolazi u doticaj. Članak obvezuje odrasle da čuju što im djeca govore i pridaju tome pažnju u skladu s dobi i zrelošću djeteta, ali i da shvate to ozbiljno. Obvezuje odrasle da prepoznaju vrijednost dječjeg iskustva, njihovih stajališta, njihovih briga. Također, iz ovog članka može se iščitati i priroda odnosa odrasli - dijete. Priznavanje prava djetetu ne pretpostavlja nužno konfrontaciju djece odlukama odraslih ili da odrasli više nemaju odgovornosti prema djeci. Naprotiv, Konvencijom se sugerira odraslima da se trude raditi što je više moguće u partnerstvu s djecom (Lansdown, 2001).

Lansdown (2001) smatra da je važno naglasiti što točno ovaj članak poručuje, a što ne. Ovaj članak ne daje djeci pravo na autonomiju, pravo da potpuno samostalno donose sve odluke koje se tiču njih sami ili drugih ili pravo da isključe roditelje iz odlučivanja o njihovom životu. Ono što zasigurno poručuje, Lansdown (2001) je podijelio u 5. točki.

- 1) *Sva djeca su sposobna izraziti svoje mišljenje.* Neovisno o njihovoj dobi ili poteškoćama koje imaju. Vrlo mala djeca i djeca s nekim poteškoćama često ne mogu svoje mišljenje izraziti putem govora, stoga ih se treba ohrabriti da to učine kroz alternativne medije; kroz umjetnost, poeziju, igru, pisanje, računala i sl.
- 2) *Pravo da slobodno izraze svoje mišljenje.* Roditelji i ostali odrasli su dužni osigurati djetetu uvjete u kojima će djeca biti ohrabrena i u mogućnosti iznijeti svoja stajališta o svim važnim pitanjima, pod uvjetom da to i ona sama žele.

- 3) *Pravo da ih se čuje u svim pitanjima koja se odnose na njih.* Ovo pravo se dotiče svih područja djetetova života - od obitelji, škole, lokalne zajednice, pa sve do nacionalnih politika.
- 4) *Pravo da se njihovo stajalište shvati ozbiljno.* Nije dovoljno dati djetetu priliku da bude saslušano; potrebno je i to što govori shvatiti ozbiljno. Ne nužno prihvatiti sve što kažu nego jednostavno sve uzeti u obzir – pridati značaj njihovom mišljenju.
- 5) *U skladu s dobi i zrelošću.* Njihovim riječima pridat će se značaj u odnosu na dob i zrelost, odnosno razinu shvaćanja i razumijevanja predmeta razgovora (Lansdown, 2001).

Iako nije izravno napomenuto u Konvenciji o pravima djeteta, izuzetno je važno spomenuti da koncept participacije, osim prava uključuje i odgovornosti koje neizostavno dolaze s pravima. Djecu treba poučavati da uz sva prava koja posjeduju dolaze i odgovornosti. Upravo kako bi se naučili nositi s odgovornostima koje se očekuju od njih, dobro je uključiti ih u aktivnosti u kojima bi kroz suradnički odnos s drugim osobama pa tako i onim starijima i iskusnijima od sebe, stekli vještine koje su im potrebne za odgovorno korištenje prava (Hart, 1992). Flekkøy i Kaufman (1997, prema Maleš, Kušević i Širanović, 2014) smatraju da nije ispravno niti opravdano očekivati od mlade osobe da zna kako participirati u svijetu odraslih ako joj ti isti odrasli u djetinjstvu nisu omogućili da nauči kako odgovorno participirati u društvu.

Koje su uopće dobrobiti od participacije i zašto je ona važna? Na ovo pitanje odgovara Hart (1992) te dobrobiti od participacije dijeli u dvije velike skupine: jedna skupina predstavlja omogućavanje pojedincu razvijanje u kompetentnu osobu i odgovornog člana društva, a druga skupina se odnosi na unaprjeđenje organizacije i funkcioniranja zajednice (Hart, 1992).

- *Razvijanje socijalne kompetencije i društvene odgovornosti*

Mladi se često trude pronaći vlastite uloge u društvu. Ako ne uspiju pronaći priliku za razvoj kompetencija na društveno odgovoran način, vrlo često će pronaći neki „neodgovorniji“ način. U tom smislu se participacija povezuje s prevencijom problema u ponašanju. Uključivanje djece i mladih u različite projekte i aktivnosti zajednice dovodi do razvoja osjećaja odgovornosti, potrebe za zaštitom i održavanjem onih stvari u koje su i sami bili uključeni, čijem nastanku su sami doprinijeli. Osim osjećaja

odgovornosti, djeca i mladi kroz participiranje i korištenje vlastitih prava imaju priliku spoznati da i drugi ljudi imaju svoja prava jednaka kao i oni sami. Kroz suradnju s drugima, uče i prihvaćanje drugih osoba s njihovim stajalištima koja su nerijetko potpuno različita od njihovih. Uključivanjem mladih u zajedničke projekte i aktivnosti s drugima (vršnjacima i/ili odraslima) mladi razvijaju vještine suradničkog rada koje su važne za njihov osobni rast i razvoj.

- *Razvoj zajednice*

Kako bi se poticalo djecu i mlade da surađuju zajedno s odraslima, trebalo bi ih uključiti i u razvoj zajednice. Kroz pozitivna iskustva grupnog rada, mladi mogu otkriti kako organiziranje i rad na razvoju zajednice može biti i u njihovom vlastitom interesu. Konkretni primjer uključivanja mladih u razvoj zajednice je rad na fizičkom okruženju. Dati priliku mladima da sami iniciraju i provedu neke „street art“ projekte znači omogućiti mladima najvišu razinu participacije u razvoju zajednice.

- *Politička samoodređenost*

Kroz participativne projekte u kojima su uključeni u rješavanje konkretnih problema, djeca i mladi imaju priliku razviti kritičko razmišljanje i uspoređivanje perspektiva, vještine koje su bitne za razvijanje vlastitih političkih uvjerenja. U tom smislu, dobiti od participacije su ne samo razvoj vlastitih političkih stavova kod djece i mladih nego i osiguranje demokracije u društvu. Djeca i mladi kao ravnopravni članovi društva također bi trebali imati pravo glasa u političkim pitanjima, a to pravo mogu (i žele) koristiti samo ako steknu vještine za oblikovanje političkog mišljenja i za participiranje u politici.

Nakon što je sam pojam participacije detaljno razjašnjen i objašnjeno zašto je participacija važna u svim područjima života djece i mladih, za potrebe ovog rada u nastavku će se prikazati povezanost participacije i školskog sustava – definirati što predstavlja, zašto je korisna u školi, prikazati rezultate stranih istraživanja i istraživanja u Hrvatskoj na temu participacije učenika u školi, spomenuti dokumente i zakon koji predstavljaju okosnicu participacije u školi te opisati važnost i ulogu vijeća učenika u školi, kao jedan od modela participacije u školi.

3. PARTICIPACIJA UČENIKA I ŠKOLSKO OKRUŽENJE

Postoji mnogo definicija i termina koji se koriste prilikom objašnjenja koncepta participacije učenika u školama. Za potrebe ovog rada, korisna je definicija Simovske (2007, prema John-Akinola i sur., 2013) koja je učeničku participaciju definirala kao *izražavanje mišljenja učenika o različitim temama na nastavi u svrhu kreiranja okruženja koje će učenicima omogućiti razvoj njihovih kognitivnih vještina*. Nadalje, prema Simovskoj (2007) participacija učenika u školi podrazumijeva i praksu uključivanja učenika u demokratsko i zajedničko donošenje odluka u školskom sustavu ili barem sudjelovanje u procesu donošenja odluka unutar škole te proces zauzimanja za interese učenika u različitim programima.

Školovanje kao jedna od najvažnijih aktivnosti u životu djeteta, utječe na kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Jeđud Borić i Car (2015, 4) napominju da *„djeca u školi provode značajan dio svog vremena, kroz učenje, igru i druženje izgrađujući svoju socijalnu mrežu i sebe kao pojedinca“*. Stoga je razumljivo da je škola mjesto gdje bi se bez sumnje participacija trebala prakticirati, gdje bi se trebala promovirati dječja prava i učiti načini odgovornog korištenja tih prava. Škole, kao sastavni dio zajednice, pogodno su mjesto i za poticanje mladih na demokratsko sudjelovanje i osiguravanje uvjeta za doživljavanje iskustva sudjelovanja u životu škole (Hart, 1992). Iako se s ovom tvrdnjom slažu brojni stručnjaci za obrazovanje, u praksi to nije u potpunosti usvojeno. Hart (1992) smatra da većina demokratskih država, demokraciju najčešće manifestira na apstraktnoj razini. Demokratski principi u praksi u školskom sustavu uglavnom su ograničeni (čak i u srednjoj školi) samo na odabir predstavnika razreda koji prisustvuju na školskim vijećima s ulogom savjetovanja ili konzultiranja.

Radi boljeg razumijevanja školskog sustava, važno je prepoznati tri društvene skupine koje su izravno uključene u rad odgojno-obrazovnih ustanova i zainteresirane su za njihov uspješan rad. To su nastavnici, učenici i njihovi roditelji. Stoga, ako se odluke donose jednostrano, velika je vjerojatnost da provedba tih odluka neće biti uspješna. Uspješna provedba tih odluka najčešće ovisi o suradnji sve tri društvene skupine (Horvat, 2010). S obzirom na količinu vremena provedenu u školi, s nastavnicima i osobljem škole te svojim vršnjacima, razumljivo je da su

njihove međusobne interakcije, komunikacija i odnos izuzetno važni. Time se izgrađuje pozitivna školska klima - klima u kojoj se djeca osjećaju uvaženo, ravnopravno i sigurno (Novak i Bašić, 2008). Ako toga u školi nema, te ako u školi postoji odbačenost od vršnjaka i loša komunikacija i odnos s odraslima u školi, razvija se slaba privrženost školi koja je jedan od rizičnih čimbenika za pojavu nasilnog ponašanja među djecom, prekid školovanja, maloljetničke trudnoće, delinkvenciju i zlouporabu droga. Nasuprot tim rizičnim čimbenicima, Novak i Bašić (2008) navode prilike za prosocijalni angažman u školi i nagrade za taj angažman kao jedan od zaštitivnih čimbenika, u kojima se izravno potvrđuje važnost participacije u kreiranju pozitivne okoline i atmosfere u školi.

U kontekstu odnosa nastavnika i učenika koji je važan za omogućavanje participacije, Milić i Marojević (2014) smatraju da ako želimo da koncept participacije zaživi u školstvu, potrebno je iz temelja promijeniti vrstu autoriteta koji ostvaruju nastavnici. Autori navode kako za omogućavanje participacije nije potrebno potpuno odustati od autoriteta (što se često navodi kao jedan od razloga protiv participacije), nego je potrebno modificirati njegovu vrstu - s kažnjavajućeg na podržavajući. U slučaju kada nastavnici zasnivaju svoj autoritet na strahu od kazne ili sankcije (kažnjavajući autoritet), uvođenje participacije bi zbilja značilo „*urušavanje*“ autoriteta. No, kada se autoritet gradi na poštovanju i usmjeren je na razvoj intrinzične motivacije (podržavajući autoritet), tada se može govoriti o komplementarnosti tog autoriteta s konceptom participacije, a ne o njegovoj degradaciji. Autori smatraju da ovakav oblik autoriteta ne znači da dijete radi sve što hoće, što se često zamjera ovakvom tipu autoriteta. Jednostavno je djetetu osigurana sloboda izbora vlastitog ponašanja, ali u kontroliranom okruženju koje ima usvojene pozitivne vrijednosti i uvjerenja koje djetetu omogućava da čini pozitivne izbore. U takvom okruženju dijete može činiti izbore koji će ga učiti odgovornosti i samostalnosti, uz mogućnost da osjeti ishode, odnosno posljedice svojih izbora. Nastavnik koji koristi podržavajući autoritet i zasniva ga na poštovanju, „*stoji na strani djeteta, u učenikovom prostoru, koji je zapravo prostor zajedničkog učenja i međusobnog nadopunjavanja*“ (Milić i Marojević, 2014, 129). Autori stoga smatraju da omogućavanje participacije djeci i mladima u školskom sustavu zapravo zahtjeva mijenjanje uloge nastavnika, iz onoga koji sve zna, koji je usmjeren na podučavanje i vrednovanje (ocjenjivanje), u nastavnika koji je partner u komunikaciji, učenju, življenju. Nastavnik čija

komunikacija s učenicima počiva na međusobnom uvažavanju i poštovanju, korištenju asertivnih i „Ja-poruka“, koji kompromisom dolazi do rješenja potencijalnih problema, služi kao dobar model za učenike. Model od kojeg učenici mogu učiti i s kojim mogu ujedno i primijenjivati sve spomenute vještine (Milić i Marojević, 2014).

3.1. PREGLED ISTRAŽIVANJA O PARTICIPACIJI UČENIKA U ŠKOLI

U prethodnim odlomcima objašnjena je važnost pozitivnog školskog okruženja, odnosa s nastavnicima i participacije. U nastavku će biti prikazani rezultati nekih stranih istraživanja provedenih u svrhu pojašnjavanja važnosti participacije učenika u školi i njezinih učinaka te rezultati istraživanja koji pokazuju stanje u Hrvatskoj. Također, radi usporedbe sa susjednom državom, bit će prikazani i rezultati istraživanja koji pokazuju stanje u Crnoj Gori vezano uz participaciju učenika.

De Ro'iste, Kelly, Molcho, Gavin i Nic Gabhainn (2011) proveli su, u sklopu velike međunarodne studije koju je provodila Svjetska zdravstvena organizacija, istraživanje s učenicima u Irskoj, u dobi između 10 i 17 godina. Nasumičnim odabirom u istraživanje je uključeno 10 334 učenika koji su ispunili upitnik o participaciji u školi. Rezultati ove studije pokazuju da je 63% sudionika iskazalo da ih se tijekom školovanja poticalo na iskazivanje svog mišljenja u razredu, 58% sudionika sudjelovalo je u organizaciji događaja u školi i 22% sudionika bilo je uključeno u kreiranje školskih pravila. Također, pokazalo se da stupanj participiranja u školi opada s porastom dobi, odnosno da stariji učenici manje participiraju od mlađih. Participacija se u ovom istraživanju pokazala značajno povezana s **pozitivnim stavovima učenika o školi, višim vrednovanjem školskog uspjeha, bolje procjenjenim ukupnim zdravljem (mentalno i fizičko), višom razinom zadovoljstva životom i većom razinom sreće**. Također, rezultati pokazuju da postoji visoka pozitivna povezanost između **sudjelovanja u kreiranju pravila škole i pozitivnih stavova o školi** – kada učenici sudjeluju u donošenju novih ili promjeni u pravilima škole, veća je vjerojatnost da će razviti pozitivne stavove o školi i da će škola biti mjesto na kojem učenici vole boraviti.

Rezultati istraživanja koje su proveli Samdal i sur. (1992, prema De Ro'iste i sur., 2011) pokazali su da su pozitivni stavovi o školi visoko povezani s manifestiranjem zdravih ponašanja i stavova, te doprinose kvaliteti života mladih ljudi. Neke studije čak pokazuju da se poboljšanjem stavova prema školi i percepcije škole može prevenirati bježanje iz škole (Voelkl, 1995, Schults i sur., 1987, Rudd and Walsh, 1993, Epstein, 1981, prema De Ro'iste i sur., 2011) i utjecati na donošenje boljih („zdravijih“) izbora vezanih uz životni stil mladih ljudi (Samdal i sur., 1998, prema De Ro'iste i sur., 2011). Bolji školski uspjeh može se postići kroz osiguravanje zdravih i demokratskih školskih okruženja (Flutter, 2006, prema De Ro'iste i sur., 2011) što u konačnici dovodi do učinkovitijeg obrazovanja (Lansdown, 2001, prema De Ro'iste i sur., 2011). U istraživanju koje su proveli De Ro'iste i sur., (2011) pokazalo se kako postoji visoka povezanost između **sudjelovanja u kreiranju pravila škole i školskog uspjeha**. Da je važno utjecati na poboljšanje školskog uspjeha govori i Robins (1980, prema De Ro'iste i sur., 2011) te navodi kako se percepcija neuspjeha u školi povezuje sa zlouporabom droge kod adolescenata, a Hodge i sur., (1990, prema De Ro'iste i sur., 2011) navode kako percepcija neuspjeha izravno utječe na osjećaj vlastite vrijednosti i samopoštovanja te cjelokupno zdravlje. Povezano s tim, poticanje učenika da na nastavi **izražavaju svoje mišljenje** u ovom istraživanju se pokazalo visoko povezano s **pozitivnom percepcijom školskog uspjeha**, ali i s posjedovanjem **pozitivnih stavova o školi**. Nadalje, pozitivni stavovi o školi prepoznati su kao jedan od brojnih zaštitnih čimbenika za rizična ponašanja kao što su rizično seksualno ponašanje i konzumacija psihoaktivnih tvari (Rasmussen i sur., 2005; Maes i Lievens, 2003, Samdal i sur., 2000, Dias i sur., 2005, prema De Ro'iste, 2011). Sve navedeno ide u prilog važnosti participacije u svrhu očuvanja mentalnog zdravlja učenika kao i prevenciji rizičnih ponašanja mladih.

Autori John-Akinola i Nic Gabhainn (2014) u svome istraživanju koje su proveli s 231 učenikom osnovnih škola u Irskoj, došli su do sličnih zaključaka. U istraživanju su koristili *mix-method* metodološki pristup. Prvi dio istraživanja bio je kvalitativni, u kojem su istražili kako učenici doživljavaju participaciju. Uz pomoć rezultata dobivenih kvalitativnim pristupom, korištene skale grupirali su u tri konceptualne definicije čiju povezanost su u kasnijoj fazi kvantitativno istraživali:

participacija u školi, školsko okruženje (socio-ekološko) te zdravlje i opća dobrobit učenika. Rezultati istraživanja pokazali su da je participacija u školi (u donošenju odluka i pravila u školi, u školskim aktivnostima i događajima te pozitivni stavovi i percepcija škole), pozitivno povezana sa ***zdravljem, općom dobrobiti svih učenika i poboljšanjem školskog okruženja.***

Mager i Nowak (2011) s Ludwig Boltzmann Institute Health Promotion Research u Beču proveli su meta-analizu svih relevantnih istraživanja na temu učinaka participacije učenika u školi. Tema njihovog rada bila je istražiti učinke participacije učenika u donošenju odluka u školi. Kriteriji za uključivanje u njihovu studiju bili su strogi, što je vidljivo čak i iz definicije participacije kojom su se vodili u istraživanju - *participacija nije samo sudjelovanje učenika u procesima donošenja odluka u školi nego pretpostavka da učenici zbilja imaju utjecaj na odluke koje se donose i aktivnosti koje se poduzimaju.* Od 3102 pronađene publikacije koje se bave temom participacije učenika u školi, samo 32 publikacije/istraživanja zadovoljila su sve kriterije i uključena u daljnje istraživanje. U izvješću njihova rada vidljivo je da su pronašli umjerenu pozitivnu povezanost participacije učenika s ***poboljšanim životnim vještinama, samopoštovanjem i socijalnim statusom, demokratskim vještinama i građanstvom, poboljšanim odnosom učenici-odrasli i usvajanjem školskih pravila ponašanja.*** Što se tiče životnih vještina, autori konkretnije navode poboljšane komunikacijske vještine, spremnost na suradnju i timski rad, vještine rješavanja problema i donošenja odluka te odgovornosti prilikom sudjelovanja u učeničkim udruženjima. Važno je napomenuti da su ovakvi rezultati pronađeni samo kao učinci participacije u vijećima učenika, a ne u drugim oblicima participacije, što ide u prilog važnosti postojanja vijeća učenika. Niska pozitivna povezanost pokazala se u odnosu participacije i ***stvarnog donošenja odluka u školi te zdravlja učenika i zdravih navika ponašanja.*** Unatoč tome što je pronađena (niska) povezanost, autori naglašavaju manjak visoko kvalitetnih istraživanja koja pokazuju povezanost između participacije učenika u školi i poboljšanog odnosa s vršnjacima, zdravlja učenika i akademskog uspjeha te promjene u pravilima i politikama škole (Mager i Nowak, 2011).

U sljedećem istraživanju riječ je o prikazu stanja participacije u školi, u nama susjednoj državi Crnoj Gori. Zavod za školstvo Crne Gore (2012) proveo je

istraživanje „*Položaj učenika/ca u školi*“ kojemu je cilj bio ispitati kako učenici (završnih razreda gimnazija i osnovnih škola) procjenjuju svoju ulogu i položaj u školi nakon uvođenja novih obrazovnih programa u osnovne i srednje škole (nekoliko godina prije istraživanja). Između ostalih područja, istraživalo se i sudjelovanje u odlučivanju te participacija učenika u životu škole. Što se tiče rezultata učenika gimnazija, najviša razina participacije zabilježena je kod pitanja koja se izravno tiču učenika, kao što je pitanje sadržaja školskih izleta. Većina učenika gimnazija procjenjuje da rijetko ili nikada ne sudjeluju u donošenju odluka o tome što će se dodatno učiti iz pojedinih predmeta, u uređenju školskog prostora, u humanitarnim akcijama u školi, u donošenju odluka važnih za školu ili prilikom ocjenjivanja. Ono što je zanimljivo, rezultati pokazuju da učenici osnovnih škola značajno češće sudjeluju na svim područjima na kojima se pokazalo da učenici gimnazija ne sudjeluju dovoljno (rijetko ili nikad). Jedino područje na kojem učenici gimnazija sudjeluju značajno češće od učenika osnovnih škola je donošenje odluka važnih za učenike.

Pregledom literature o participaciji u **Hrvatskoj**, može se zaključiti da je sustavnih istraživanja na ovu temu jako malo. Nedostaje sustavnih pokazatelja o dječjoj participaciji u školama u svim segmentima, od teorijskih modela do istraživanja i primjera dobre prakse (Jeđud Borić i Car, 2011). U nastavku će biti prikazana istraživanja u Hrvatskoj koja se izravno ili manje izravno tiču participacije djece u školskom sustavu.

Jeđud Borić i Car (2015) u svom radu pod naslovom „*Participacija djece u školi*“ prikazale su analizu stanja kroz prikaz relevantnih zakona i politika, istraživanja i primjera dobre prakse. Zaključuju kako je participacija djece u obrazovnom sustavu relativno dobro zakonski normirana, no uviđaju nepostojanje institucionalnih mehanizama koji bi sankcionirali nepridržavanje zakonskih odrednica. Pregledom istraživanja došle su do zaključka da ne postoje veća istraživanja s jasnim fokusom na participaciju, samo istraživanja koja se u nekom dijelu dotiču participacije u školi. Slična situacija je i s modelima dobre prakse dječje participacije u školama. U literaturi i na mrežnim stranicama moguće je pronaći samo formalne informacije, no jako je malo primjera dobre prakse u školama. Osim ovog rada, postoje još dva istraživačka projekta usmjerena na

dječju participaciju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu koja će biti prikazana u nastavku.

Prvi projekt je istraživanje „*Participacija djece u Hrvatskoj - pregled stanja*“ (Jeđud Borić i sur., 2015) u kojem se, kvalitativnom metodologijom, analiziralo stanje participacije djece u Hrvatskoj kroz relevantne zakone i dokumente, istraživanja u području participacije djece, analizu sveučilišnih studijskih programa i prikaz modela dobre prakse dječje participacije. U ovom istraživanju koje se provodi u suradnji s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku, analizira se stanje participacije djece svim područjima života (od obitelji do lokalne zajednice), a unutar njega jedan dio zauzima i sustav školovanja. U zaključcima istraživanja govori se kako je škola kao institucija najzanemarenija u istraživanjima participacije učenika i to iz perspektive samih učenika. Pregledom istraživanja zaključeno je kako postoji veliki raskorak između doživljaja participacije učenika iz perspektive odraslih u školi i perspektive samih učenika. Dok odrasli u školi mogućnosti za participaciju učenika doživljavaju zadovoljavajućima, postoje određene spoznaje koje ukazuju na opće nezadovoljstvo učenika s mogućnostima sudjelovanja u donošenju odluka u partnerstvu s odraslima.

U drugom projektu je riječ o akcijskom¹ participativnom istraživanju pod nazivom „*Što nam djeca govore o vlastitoj participaciji u školi?*“ čija je voditeljica prof.dr.sc. Koller-Trbović s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Istraživanje je provedeno u nekoliko zagrebačkih osnovnih škola s ciljem da se čuje upravo perspektiva učenika. Svrha ovog istraživanja bila je bolje razumijevanje participacije djece u školi te dobijanje informacija o doživljaju vlastite participacije u školskom sustavu. Istraživanje je provedeno na način da je osim istraživačke, imalo i edukativnu svrhu. Kroz radionice, putem kojih su se prikupljali podaci koji su obrađeni kvalitativnom analizom, učenici su mogli naučiti nešto više o participaciji i organizirati aktivnost/događaj kojim bi drugim učenicima u školi približili pojam participacije. Rezultati izvješća studentica koje su radionice provodile u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi pokazuju kako je tema djeci bila jako zanimljiva te kako učenici vide dosta područja u životu škole u kojima bi željeli više sudjelovati.

¹ Akcijsko je istraživanje studija socijalne situacije u čijoj realizaciji sudjeluju oni koji su neposredni sudionici te situacije s ciljem unapređivanja prakse i kvalitete njenog razumijevanja (Winter i Munn-Giddings, 2001.)

To su područja ustroja/pravila škole, kreiranje nastave, sudjelovanje u uređenju prostora škole te u odnosu i komunikaciji s nastavnicima. Područje u kojem smatraju da sudjeluju dovoljno je područje izvannastavnih aktivnosti. Također, identificirani su čimbenici koji olakšavaju i otežavaju participaciju. Participaciju olakšavaju podržavajući i uvažavajući pojedini nastavnici, pedagogica i roditelji. Čimbenici koji otežavaju participaciju su loši fizički uvjeti u školi, neadekvatna tehnologija te neuvažavajući odrasli u školi (Tomić i Žulić, 2016). Nastavak ovog projekta je i istraživanje provedeno u svrhu ovog diplomskog rada.

Provedena su još neka istraživanja unutar kojih se mogu pronaći segmentirani podaci o participaciji djece u školi. UNICEF je proveo istraživanje pod nazivom „*Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*“ unutar kojeg je i područje škole (Miharija i Kuridža, 2010). Rezultati pokazuju da oko polovice mladih (učenici srednjih škola) smatra kako postoji problem u komunikaciji s nastavnicima zbog nezainteresiranosti nastavnika, nedostatka razumijevanja i nedovoljne razine slušanja.

U radu pod nazivom „*Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj*“ (Brajša-Žganec i sur., 2014), analiziraju se između ostalih i prava sudjelovanja djece i mladih. Iako je fokus analize bio na sudjelovanje djece općenito, dio analize posvećen je i sustavu obrazovanja. Zaključci govore kako je dosadašnje sudjelovanje djece u sklopu obrazovnog sustava bilo vrlo ograničeno te se najviše doživljavalo kroz rad školskih učeničkih vijeća. Također, u kontekstu sudjelovanja djece u istraživanjima, autori analize ističu kako je u Hrvatskoj još uvijek nedovoljno prisutna praksa da se samu djecu uključuje u istraživanje, ne samo kao sudionike nego i u fazama planiranja i provedbi istraživanja koja se tiču same djece.

Kao što je iz prethodnih odlomaka vidljivo, u Hrvatskoj nema mnogo istraživanja koja se bave specifično temom participacije učenika u školi, nego se uglavnom radi o istraživanjima unutar kojih je jedan dio posvećen i sustavu školovanja. Također, vidljivo je i da se stanje participacije u školi najčešće analizira kroz zakone i istraživanja u kojima se ne uključuje perspektiva učenika. Stoga istraživanje provedeno za potrebe ovog rada nastoji približiti perspektivu učenika i ispitati njihovo iskustvo u ostvarivanju participativnih prava u školi, no o tome će više biti riječ u narednim poglavljima.

3.2. ZAKONSKA OSNOVA PARTICIPACIJE UČENIKA

U ovom potpoglavlju bit će prikazani zakon i dokumenti koji su važni za pojašnjenje participacije učenika u školi. *Konvencija o pravima djeteta* koja predstavlja temeljno polazište za sve ostale dokumente, detaljno je razjašnjena u prethodnom poglavlju. Stoga će se u ovom dijelu rada prikazati ostali dokumenti i zakon koji je relevantan za područje obrazovanja.

Prvi dokument je *Nacionalna strategija za zaštitu i promicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020.* U njoj su razrađena dva cilja vezana uz prava djece na sudjelovanje u sklopu sustava obrazovanja: povećati sudjelovanje u procesima donošenja odluka od interesa za njihov odgoj i obrazovanje te uvesti odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u škole. Konkretno mjere koje su donešene u skladu s tim ciljevima su: izraditi program obučavanja učitelja, roditelja i učenika o pravima djeteta; definirati način izbora učenika u Vijeće učenika prema demokratskim načelima; definirati proces sudjelovanja učenika u donošenju školskih pravila; poticati i podržavati učenike na pokretanje konkretnih akcija i aktivnosti; poticati na suradnju škole i lokalne zajednice; uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u škole (Jeđud Borić i sur., 2015)

Sljedeći dokument je *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011). Participacija se u ovom dokumentu ogleda u jednoj od osam temeljnih kompetencija - socijalna i građanska kompetencija. Pod tim pojmom podrazumijeva se odgovorno ponašanje, pozitivan i tolerantan odnos prema drugima, međuljudska i međukulturna suradnja, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti; samopouzdanje, poštovanje drugih i samopoštovanje; učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu, te djelovanje prema načelima pravednosti i mirotvorstva. Također, kao jedna od temeljnih odgojno-obrazovnih vrijednosti ovog kurikuluma navodi se i odgovornost (uz znanje, solidarnost i identitet). Odgovornost u ovom smislu podrazumijeva poticanje aktivnog sudjelovanja djece i mladih u društvenom životu i promicanje njihove odgovornosti prema društvenom dobru, prirodi i radu te prema sebi i drugima

(Jeđud Borić i sur., 2015). U odgojno-obrazovnim ciljevima participacija se spominje kroz cilj: „*odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva*“ (NOK, 2011, 24).

Zakon koji je u kontekstu participacije i sustava obrazovanja značajan je *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2008). U njemu su spomenuta prava učenika, a za ovu temu važna su sljedeća prava: na obavještenost o svim pitanjima koja se tiču učenika, na uvažavanje njegovog mišljenja, na pritužbu koju može predati nastavnicima, ravnatelju i školskom odboru, na sudjelovanje u radu vijeća učenika te u izradi i provedbi kućnog reda škole te pravo na predlaganje poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa i rada. Na temelju ovog zakona osnivaju se tijela koja bi učenicima izravno trebala omogućavati participaciju. *Nacionalno vijeće učenika RH* najviše je tijelo učenika osnovnih i srednjih škola na nacionalnoj razini. Ovo tijelo ujedno je i predstavničko tijelo svih učenika i savjetodavno tijelo Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa od 2005. godine (Jeđud Borić i sur., 2015). Drugo tijelo je **Vijeće učenika**. Radi cjelovitijeg prikaza participacije u školskom sustavu, a i u kontekstu ovog istraživanja, važno je detaljnije osvrnuti se na ovaj formalni oblik participacije učenika u školi.

Učenici kao najvažniji dionici sustava obrazovanja, imaju pravo i obvezu zastupati svoja prava i interese te se uključiti u procese donošenja odluka u području obrazovanja. U školi, učenici to pravo najčešće ostvaruju (ili bi trebali) kroz vijeće učenika. Vijeće učenika je tijelo ustrojeno od strane škole; nije neovisno i formalno registrirano, već je njegova organizacija regulirana aktima pojedine škole (Preveden, Sočo i Kralj, 2015). Osnivanje i djelovanje vijeća učenika regulirano je prethodno spomenutim Zakonom kroz članak 71.:

- 1. U školi se osniva vijeće učenika koje čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela.*
- 2. Predstavnik vijeća učenika sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, bez prava odlučivanja.*
- 3. Način izbora i djelokrug rada vijeća učenika utvrđuje se statutom škole.*

Iz samog članka, vidljivo je da se radi o nedovoljno definiranoj odredbi koja je podložna različitim shvaćanjima i objašnjava raznolikost funkcioniranja vijeća učenika u Hrvatskoj. „*Odlučivanje o pravima i obvezama učenika*“ vrlo je širok pojam i može ga se različito shvatiti. Većina odluka koje se donose u školi (od uređenja prostorija škole do odabira mjesta školskih izleta) izravno se ili manje izravno odnose na položaj i prava učenika (Preveden, Sočo i Kralj, 2015). No, kako to zakonom nije specifičnije definirano, nije iznenađujuće da u praksi pod tim pojmom različiti ljudi različito podrazumijevaju. U trećem stavku može se primijetiti da se način izbora članova vijeća i djelokrug vijeća učenika definira statutom svake pojedine škole, što znači da svaka škola može odrediti vlastite načine i djelokrug. Stoga, u školama diljem Hrvatske moguće je vidjeti različite načine odabira članova vijeća učenika - od demokratskih izbora do imenovanja članova vijeća od strane učitelja (Preveden, Sočo i Kralj, 2015). Također, u nekim školama vijeće ima pasivniju ulogu (najčešće prisustvovanje članova na povremenim sastancima) ili postoji samo na deklarativnoj razini, dok u drugim školama vijeće aktivno surađuje s odraslima o različitim područjima koja se tiču učenika - od sudjelovanja u projektima do davanje mišljenja o izricanju pohvala i disciplinskih mjera.

Ovakvo zakonom definirano vijeće učenika, uređeno je kao informirajući i konzultativni model participacije te zajedno s nesudjelovanjem učenika u donošenju i provedbi odluka dominira u našim odgojno-obrazovnim ustanovama (Horvat, 2010). Zbog nedefiniranog zakona i nedovoljne potpore školama kroz informiranje i educiranje o primarnoj svrsi vijeća učenika, mnoge škole osnivaju nefunkcionalna vijeća koja ne ispunjavaju svoju svrhu. Primarna svrha vijeća je zastupanje prava i interesa učenika (Preveden, Sočo i Kralj, 2015). Tako Preveden, Sočo i Kralj u *Praktičnom priručniku za voditelje vijeća učenika* (2015) navode sljedeće uloge vijeća:

1. *Zaštita i promicanje osnovnih prava učenika* - osiguranje slobode govora, pravo na udruživanje, zabrane kolektivne kazne i sl.
2. *Zaštita i promicanje odgojno-obrazovnih interesa učenika* – osiguranje dostupnosti i kvalitete obrazovanja (besplatno osnovno obrazovanje, srednje obrazovanje dostupno svima, prilagodljivost različitim skupinama djece i mladih).

3. *Zaštita i promicanje kvalitetnog školskog okruženja* – osiguranje kvalitetnih fizičkih uvjeta (zgrada, oprema...) i osiguranje pozitivne, podržavajuće klime u školi.
4. *Zaštita i promicanje ekonomskih interesa učenika* – zagovaranje smanjenja troškova vezanih uz obrazovanje, povećanje financijske potpore učenicima i sl.
5. *Zaštita i promicanje društvenih interesa učenika* – organiziranje aktivnosti i događanja kako bi učenici mogli kvalitetno provoditi slobodno vrijeme.
6. *Poticanje i omogućavanje aktivnog sudjelovanja svih učenika u životu škole i lokalne zajednice te u rješavanju problema u društvu na lokalnoj i globalnoj razini* – mogućnost širenja djelokruga vijeća na druge učenike i povezivanje s lokalnom zajednicom. Točnije, bavljenje pitanjima koja utječu na učeničku populaciju, a ne vežu se nužno uz školu (pr. siromaštvo, zaštita okoliša, društvena pravda i sl.).

Iz ovih uloga definiranih u Priručniku može se iščitati važnost vijeća učenika za osiguravanje uvjeta za participaciju učenicima u školskom sustavu. Vijeće učenika ima veliki potencijal biti poveznica između odraslih i učenika u školi te omogućiti da se glas učenika zbilja čuje. Ono što je potrebno da bi se taj potencijal iskoristio je jasnije definirati njegov djelokrug rada u statutu škole te donijeti detaljnije pravilnike i druge akte (npr. poslovnik o radu vijeća učenika) u kojima bi bilo jasno opisano kako funkcionira vijeće. Nakon tog prvog koraka, potrebno je imenovati i educirati voditelja vijeća učenika koji treba biti dobar mentor članovima vijeća, osnaživati ih, informirati, poticati na suradnju s drugim učenicima i lokalnim zajednicama, poticati ih na povećanje vidljivosti rada vijeća u školi (Preveden, Sočo i Kralj, 2015).

U nastavku slijedi opis istraživanja provedenog u svrhu ovog rada. Bit će navedeni ciljevi, problemi i hipoteze istraživanja, potom opisana metodologija istraživačkog rada te prikazani rezultati istraživanja. Na samom kraju rada, kroz raspravu, bit će doneseni zaključci o rezultatima istraživanja i preporuke vezane uz poboljšanje participacije u praksi.

4. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U istraživanju se polazi od premise da je participacija osnovna pretpostavka građanskog odgoja i suvremenog pristupa djeci o čemu svjedoče brojni europski i hrvatski dokumenti. Tako je osnovni cilj dati glavnim dionicima participacije u školi mogućnost reflektiranja na postojeću praksu, kao i viđenje sadašnjeg stanja, ali i promišljanja i ideja o potrebi i učinkovitosti takvog pristupa. Razlozi takvog istraživanja (osim iz jasnih smjernica, dokumenata i propisa) proizlaze i iz nepoznavanja i zanemarenosti te teme u hrvatskom društvu.

Istraživanje bi trebalo doprinijeti razvoju spoznaja o mogućnostima i načinima participacije učenika u školi upravo iz učeničke perspektive. Doprinos istraživanja ogleda se u tome da iz perspektive ključnih dionika participacije u školi donosi rezultate koji bi trebali, prije svega, potaknuti nova i šira istraživanja ako se pokaže potrebnim, a posebno ukazati na načela, smjernice i načine poticanja participacije učenika u okviru školskog sustava.

Cilj istraživanja je ispitati percepciju i iskustvo učenika srednjih škola u ostvarivanju participativnih prava u školi.

Svrha istraživanja ogleda se u boljem razumijevanju participacije učenika u školi. Odnosno, svrha i praktična vrijednost istraživanja su stjecanje uvida u percepciju učenika srednjih škola o tome koliko oni sami, ali i učenici njihove škole sudjeluju u životu škole te koliko su uključeni u donošenje odluka koje se njih tiču.

Istraživačke hipoteze nisu unaprijed postavljene nego se, zbog nedostatka istraživanja o participaciji učenika u Hrvatskoj, samoj temi pristupilo eksplorativno. U skladu s ciljem istraživanja postavljena su sljedeća **istraživačka pitanja**:

- Kako učenici doživljavaju vlastitu participaciju u školi?
- Kako učenici doživljavaju participaciju drugih učenika u školi?
- U kojim područjima života škole više sudjeluju, a u kojima manje?
- Koliko su učenici upoznati s radom Vijeća učenika i kako procjenjuju važnost Vijeća u donošenju odluka u školi?

- Koliko su učenici zadovoljni svojim aktivnim sudjelovanjem u životu škole?

Na temelju prethodno predstavljenih istraživanja, posebice na temelju istraživanja u nama susjednoj Crnoj Gori (Zavod za školstvo Crna Gora, 2012), za očekivati je da učenici u školi percipiraju da najveću mogućnost za sudjelovanjem imaju u područjima koja ih se izravno tiču, kao što su donošenje odluka oko sadržaja i mjesta školskih izleta. Procjena najmanje mogućnosti za participiranjem očekuje se, kao i kod učenika iz Crne Gore, u pitanjima vezanima uz donošenje odluka važnih za školu i u području vezanom za nastavu u kojem su najčešće nastavnici oni koji donose odluke. Također, očekuje se da će učenici biti upoznati s postojanjem vijeća učenika u njihovim školama, ali da će njegovu ulogu u donošenju odluka u školi i funkcionalnost samog vijeća procjenjivati nedostatnom. S obzirom na trenutnu situaciju u školstvu, za očekivati je da će učenici vlastitu aktivnosti i spremnost na sudjelovanje procijeniti niskom do prosječnom.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOG RADA

5.1. POSTUPAK PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje se sastojalo od nekoliko faza. **Prva faza** istraživanja uključivala je definiranje problema, svrhe i ciljeva istraživanja, postavljanje istraživačkog nacrt, potom kreiranje upitnika kojim će se ispitivati participacija učenika u srednjim školama.

U **drugoj fazi**, provedene su dvije fokus grupe s učenicima u dvije srednje škole u Zagrebu. Korisnost metode fokus grupe kao istraživačke strategije ogleda se u mogućnostima njezine primjene u različitim fazama istraživanja, pri čemu svrha metode ovisi o ciljevima pojedine faze. U skladu s tim, fokus grupa se može koristiti za konstruiranje novog, odnosno provjeru valjanosti već postojećeg mjernog instrumenta u pilot istraživanjima. U ovom istraživanju, fokus grupe su korištene u svrhu poboljšanja procesa prikupljanja podataka i unaprijeđenja konstruiranog upitnika koji se koristio u sljedećoj fazi istraživanja (*online* istraživanje). Prije provedbe fokus grupe, sastavljen je vodič za provođenje fokus grupe. Vodič je sastavljen prema osnovnim ciljevima provedbe fokus grupe, a to su: provjeriti razumljivost upitnika, provjeriti jesu li pitanja u upitniku sadržajno primjerena predmetu mjerenja i razvojno primjerena učenicima, utvrditi koliko je vremena potrebno učenicima za ispunjavanje upitnika, postoje li kakve poteškoće prilikom rješavanja upitnika (struktura, jasnoća pitanja, prikladnost ponuđenih odgovora), provjeriti smatraju li učenici da je važno razgovarati o ovoj temi te vide li korist od ovog istraživanja. U vodiču je predviđeno 7 pitanja za raspravu i sastavljena su tako da pokrivaju ciljeve fokus grupe. Vodič za fokus grupe nalazi se u Prilogu 1.

Kao što je prethodno spomenuto, provedene su dvije fokus grupe s mladima u dvije srednje škole u Zagrebu – u gimnaziji i četverogodišnjoj strukovnoj. U četverogodišnjoj strukovnoj (tehničkoj) školi sudjelovalo je četvero učenika; dva učenika iz 2. razreda i dva učenika iz 3. razreda. U gimnaziji je u fokus grupi sudjelovalo ukupno devet učenika, od čega je bilo četvero učenika i pet učenica. Svi su pohađali 3. razred. Provedba fokus grupa uključivala je individualno ispunjavanje upitnika, grupnu diskusiju nakon ispunjenog upitnika te bilježenje

vremena potrebnog za ispunjavanje upitnika. Putem fokus grupe dobivene su korisne informacije što u upitniku treba modificirati, prilagoditi, pojednostaviti, pojasniti, te su dobivene informacije upotrijebljene u svrhu unaprjeđenja upitnika. Konkretno promjene u upitniku do kojih je došlo nakon provedbe fokus grupe, detaljnije će biti opisane u potpoglavlju „*Način prikupljanja podataka u istraživanju*“.

Osim podataka koje su ispitanici dali vezano uz konkretan upitnik, pitanja fokus grupe usmjeravala su sudionike da iskažu svoje mišljenje i o samoj temi i značenju koje ima za učenike. Generalno, učenici iz gimnazije pokazali su znatno veći interes za temu, aktivno su se uključili u fokus grupu, iznosili svoje stavove i mišljenje o stanju u njihovoj školi vezanom uz ostvarivanje participativnih prava, pa čak i problemima koji ih muče. Navodili su konkretne situacije u kojima smatraju da su njihova prava narušena i kako često „ne vrijede ista pravila za sve“. Odnosno, osim što osjećaju da ne vrijede jednaka pravila za nastavnike i učenike, smatraju da često pojedine grupe učenika imaju veća prava od drugih. Unatoč brojnim negativnim primjerima, na kraju fokus grupe složili su se da je važno da pravila postoje i da ipak postoje brojni primjeri u kojima se njihova prava, pa tako i pravo na izražavanje vlastitog mišljenja poštuju. Sudionici iz četverogodišnje strukovne škole pokazali su manji interes za temu i iskazivali pesimističnije stavove oko mogućnosti postizanja promjene vezane uz trenutnu razinu participacije u njihovoj školi. Tijek fokus grupe u ovoj školi uglavnom je pratio pitanja vezana uz unaprjeđenje upitnika, a manje vezana za temu istraživanja.

Nakon provedbe fokus grupa, slijedila je **treća faza** istraživanja koja se odnosi na kreiranje upitnika u elektronskoj verziji u programu LimeSurvey. Upitnik je objavljen u elektronskoj verziji te se do ispitanika dolazilo najviše putem društvenih mreža. Od poslanih 50-ak upita srednjim školama u Hrvatskoj da na svojoj Internet stranici objave poveznicu upitnika uz kratko objašnjenje o čemu je u upitniku riječ, samo dvije škole (gimnazije) odazvale su se pozivu na suradnju. Upitnik je bio aktivan četiri tjedna, a ukupan broj sudionika koji se odazvao pozivu je 528. Najveći odaziv bio je u prvih nekoliko dana kada je upitnik slat svim poznanicima preko Facebooka i molbom da se poveznica upitnika proslijedi dalje. Također, poveznica upitnika postavljena je u grupu maturanata generacije 2015./2016. u kojoj je oko 7000 maturanata. U prvih nekoliko dana prikupljeno je oko 300

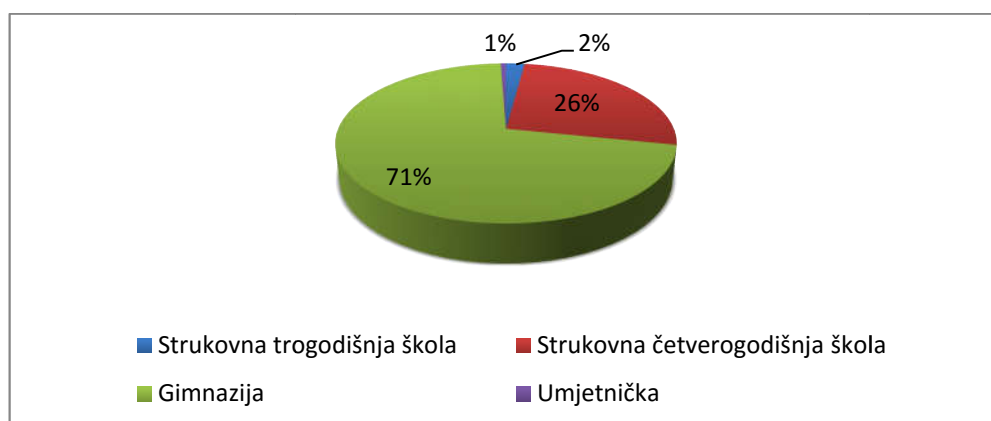
ispitanika. Još jedan val popunjavanja upitnika slijedio je dva tjedna nakon što je poveznica upitnika ponovno slana poznanicima na Facebooku i kada se podsjećalo na upitnik. U tom periodu od jedan/dva dana još je stotinjak sudionika ispunilo upitnik. U periodu prije i poslije je odaziv bio puno manji, svega stotinjak sudionika u ukupno tri tjedna. Ovakav trend odaziva potpuno je uobičajen i očekivan ako se u obzir uzme način prikupljanja podataka. Ono što također valja napomenuti je vremenski kontekst provedbe istraživanja. Upitnik je aktiviran tek početkom svibnja, a to je vrijeme pred kraj školske godine, kada su učenici u ispitima i polaganjima državnih matura.

Završna faza istraživanja podrazumijeva analizu rezultata upitnika koja će biti prikazana u ovom radu te objava rezultata u obliku diplomskog rada.

5.2. SUDIONICI ISTRAŽIVANJA

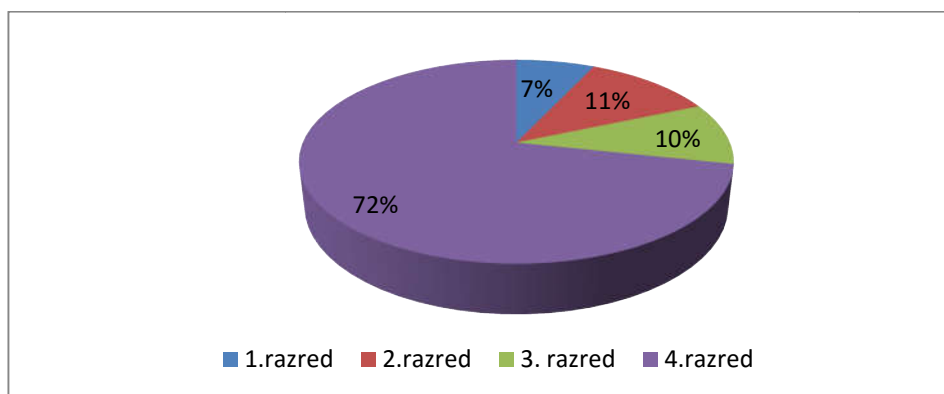
Sudionici *online* istraživanja bili su učenici srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Ukupan broj sudionika u istraživanju je 528. Od tog broja, ženskih sudionica bilo je znatno više (77,7%; N=410) nego muških sudionika (22,3%; N=118). Od sudionika se nije tražilo navođenje konkretnog imena škole nego samo vrsta škole, pa je tako postojala podjela na četiri vrste škole - strukovna trogodišnja, strukovna četverogodišnja, gimnazija i umjetnička škola (*Grafikon 1*). Od ukupnog broja sudionika, najveći broj sudionika pohađa gimnazije (71,2%; N=376), potom strukovne četverogodišnje škole (26,1%; N=138), dok je puno manja zastupljenost sudionika koji pohađaju strukovne trogodišnje (2,1%; N=11) te umjetničke škole (0,6%; N=3).

Grafikon 1: Udio sudionika prema vrsti škole koju sudionici pohađaju

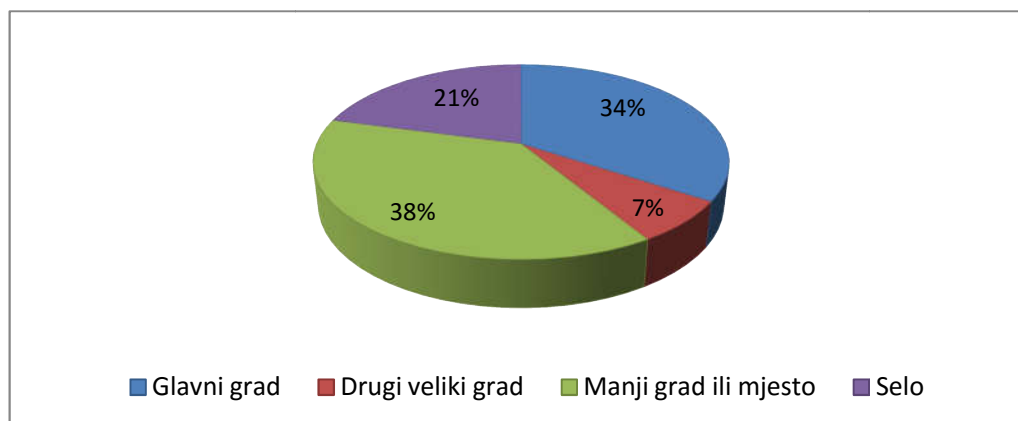
Ako promotrimo sudionike prema razredu koji pohađaju, oko polovica sudionika u trenutku istraživanja pohađala je 4.razred (52,5%; 277), potom slijede sudionici iz 2.razreda (19,3%; N=102), te učenici 3.razreda (16,5%; N=87), a najmanje je bilo sudionika iz 1.razreda (11,7%; N=62). Činjenica da je najveći broj učenika u trenutku istraživanja pohađao 4.razred, može se povezati s informacijom da se poveznica upitnika postavila u grupu maturanata generacije 2015./2016. u kojoj je oko 7000 maturanata. Stoga, ne iznenađuje što je najveći broj maturanata ispunio upitnik jer je poveznica upravo njima bila najviše dostupna.

Grafikon 2: Udio sudionika prema razredu kojih pohađaju

Upitnikom se također ispitala prostorna rasprostranjenost sudionika, pa tako najveći broj sudionika živi u manjem gradu ili mjestu (37,9%; N=200), potom slijede sudionici iz glavnog grada Zagreba (34,3%; N=181), zatim sudionici koji žive na selu (20,8%, N=110), dok je najmanje sudionika iz nekog drugog velikog grada (Osijek, Rijeka, Split) (7%; N=37) (*Grafikon 2*).

Grafikon 3: Udio sudionika prema mjestu stanovanja

5.3. NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA U ISTRAŽIVANJU

5.3.1. *Upitnik o participaciji učenika u srednjim školama*

Upitnik korišten u ovom istraživanju je *Upitnik o participaciji učenika u srednjim školama*, a konstruiran je upravo za potrebe ovog istraživanja. Sastavljen je po uzoru na dosadašnje spoznaje iz literature te na područja koja su se, u već spomenutom istraživanju „*Položaj učenika/ca u školi*“ (Zavod za školstvo Crna Gora, 2012), pokazala važnima.

Upitnik o participaciji učenika u srednjim školama se sastoji od pet područja. Prvo područje odnosi se na *Opće podatke* - spol, razred, vrsta škole i mjesto stanovanja. Drugo područje naziva se *Doživljaj vlastite participacije u školi* i sudionici u ovom dijelu upitnika procjenjuju vlastitu uključenost u život škole i odluke koje se u školi donose, a tiču se učenika. Treće područje naziva se *Doživljaj participacije drugih učenika u školi* te se u ovom dijelu upitnika traži procjena sudionika o tome koliko drugi učenici u školi sudjeluju u životu škole i u odlukama koje se u školi donose. U četvrtom području (*Vijeće učenika*) ispituje se informiranost učenika o postojanju Vijeća učenika u njihovoj školi te procjenu o utjecaju Vijeća na donošenje odluka u školi. U zadnjem, petom području pod nazivom *Procjena zadovoljstva sudjelovanjem* ispituje se koliko su sudionici zadovoljni odabirom srednje škole i svojim aktivnim sudjelovanjem u životu škole. Cijeli upitnik nalazi se u Prilogu 2. Nakon provedenih fokus grupa u gimnaziji i četverogodišnjoj strukovnoj školi, svi prijedlozi koje su sudionici dali uzeti su u obzir i veliki dio njih je uvažen. Tako je početna verzija upitnika unaprijeđena i usklađena s odgovorima sudionika. Promjene koje su uvedene u upitniku u odnosu na početnu verziju su sljedeće:

- pitanje vezano uz mišljenje oko prehrane izbačeno je iz razloga što se pokazalo da većina srednjih škola nema organiziranu vlastitu prehranu nego školske kantine koje drže privatnici. U tom slučaju, češće od mišljenja učenika, ponuda u školskim kantinama se kreira na način da zadovoljava potrebe tržišta (ponuda/potražnja)
- dodano je pitanje za ispitivanje postojanja fakultativnih predmeta u školi

- dodano je pitanje u kojem se procjenjuje generalno zadovoljstvo odabirom škole
- dodano je pitanje u kojem se procjenjuje važnost ove teme za sudionike
- pojašnjeni su odgovori i pitanja koji su sudionicima bili nejasni.

5.4. PREDNOSTI I NEDOSTACI ONLINE ISTRAŽIVANJA

Jedan od glavnih nedostataka u korištenju *online* anketa navodi se nereprezentativnost uzorka te posljedično tome i nemogućnost generalizacije rezultata (Dumičić, Žmuk, 2009). Couper (2001, prema Dumičić, Žmuk, 2009) među vrstama internetskih anketa s obzirom na problem poznavanja vjerojatnosti izbora ispitanika navodi vrstu u koju spada anketa koja je korištena i u ovom istraživanju – *online* anketa koju popunjavaju dobrovoljci (*eng. self-selected Web surveys*). Ovo je vrsta neprobabilističkih anketa (uzorak nije slučajna, reprezentativan) u kojoj se do uzorka dolazi otvorenim pozivom za ispunjavanje ankete svim korisnicima Interneta (Dumičić, Žmuk, 2009). S obzirom na ovakav način prikupljanja podataka, bilo kakva generalizacija rezultata nije moguća. Nereprezentativnost uzorka vidljiva je i u nejednakoj raspoređenosti uzorka prema vrsti škole ili prema spolu, na što istraživačica nije mogla utjecati. Pristup anketi je otvoren, stoga ne postoji kontrola niti višestrukog popunjavanja, niti kontrola da anketu zbilja ispunjava ciljna skupina, što su u ovom slučaju srednjoškolci. Ovom nedostatku se može doskočiti na način da se postave tzv. filtarska ili eliminacijska pitanja (Dumičić, Žmuk, 2009). U ovom istraživanju to su, primjerice, pitanja vrste škole i razreda. S obzirom da su ta pitanja obvezna, sudionik koji želi ispuniti anketu, ako ne spada u skupinu srednjoškolaca, odmah na početku neće moći sudjelovati u anketi jer neće moći preskočiti ta pitanja. Ovakav otvoreni pristup ima i svoje prednosti, a to su mogućnost prikupljanja velikog broja sudionika, iz različitih dijelova Hrvatske, bez da se sudionici moraju negdje posebno registrirati.

Prednosti online istraživanja koje su vidljive iz ovog istraživanja bit će pojašnjene u tekstu koji slijedi. Ovakav način popunjavanja upitnika ujedinjuje postupke prikupljanja, unošenja, kontrole i ispravljanja podataka. Vremenska ekonomičnost ovakvog oblika istraživanja vidi se upravo u tome da se u vrlo kratkom vremenu, može prikupiti veliki broj sudionika, bez da se upitnici moraju

fizički nositi u škole, ručno unositi u SPSS statistički program, a i lakše je kontrolirati jesu li sva pitanja popunjena (jer kada se uključi opcija „obvezno pitanje“, sudionik ne može ići na druga pitanja dok to ne riješi). Podaci se vrlo jednostavno nakon zatvaranja upitnika preuzmu u Excel i SPSS verziji. Također, prednost *online* istraživanja je i u ekonomičnosti jer postoje besplatni programi (LimeSurvey) preko kojih se upitnik može pustiti opticaj, što dovodi do prestanka potrebe da se upitnici tiskaju u papirnom obliku. Ono što je također značajno za spomenuti je to da je ovakav način puno primjereniji za ciljanu populaciju ovog istraživanja – srednjoškolce jer je za njih karakteristično da im je zanimljivije i bliskije rješavati upitnik preko interneta nego u školskom okruženju. Takav kontekst ima svoje prednosti jer omogućava sudionicima da upitnik rješavaju u vrijeme kada sami to žele (upitnik aktivan duže vrijeme), u neutralnoj okolini, bez vremenskog pritiska.

5.5. ETIČKA NAČELA U ISTRAŽIVANJU

U svim fazama istraživanja postupalo se u skladu s etičkim načelima koja obvezuju istraživače - Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu (2007) te Etički kodeks socijalnih pedagoga (2005). Prije provedbe istraživanja dobivena je dozvola Etičkog povjerenstva ERF-a (Prilog 3) te dozvola škola u kojima je proveden kvalitativni dio istraživanja. Prilikom provođenja kvalitativnog dijela istraživanja (fokus grupe) sudionici su bili potpuno informirani o dijelu istraživanja koji je bio vezan uz njihovo izravno sudjelovanje te o temi i svrsi istraživanja. Također, od sudionika je zatražen usmeni pristanak te je bila ostavljena mogućnost odustajanja od sudjelovanja u bilo kojem trenutku istraživanja. S obzirom da je riječ o učenicima koji su bili stariji od 14. godina, nije zatražena suglasnost roditelja. Za provođenje *online* upitnika nije dodatno prikupljana usmena ili pismena suglasnost sudionika iz razloga što se Internet smatra javnim prostorom (iako te granice nisu posve jasne, posebno kada je riječ o djeci i mladima), te s obzirom da se radi o sljedećem:

- nepraktično je i nemoguće prikupiti pristanak uživo za ispunjavanje upitnika (iako se na početku samog upitnika jednostavnim jezikom pojasnilo o čemu se u upitniku i istraživanju radi, da je istraživanje dobrovoljno i sl...)

- sudjelovanje u upitniku procjenjeno je nisko-rizično s obzirom da tema nije delikatna
- ne postoji relevantan razlog radi kojeg potencijalni sudionici istraživanja ne bi dali svoj pristanak da su pitani uživo
- radi se o sudionicima koji su stariji od 14 godina pa im ne treba pristanak roditelja za sudjelovanje u istraživanju.

Tijekom prikupljanja, obrade i predstavljanja svih podataka, poštivala su se načela zaštite privatnosti i povjerljivosti podataka. Svi upitnici bili su anonimni, a rezultati će biti prikazani u odnosu na skupine sudionika (po školama, gradovima) te se neće objaviti nikakvi činjenični ili osobni podaci koji bi mogli voditi do prepoznavanja identiteta sudionika.

5.6. METODE OBRADJE PODATAKA

Za potrebe ovog istraživanja korišten je kvantitativni metodološki pristup, te su rezultati obrađeni uz pomoć programa za statističku obradu podataka SPSS (Statistical Package for Social Sciences). Tijekom analize podataka korištene su metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, najmanji rezultat, najveći rezultat i frekvencije).

6. REZULTATI

6.1. Područje Doživljaj vlastite participacije

U području Doživljaj vlastite participacije sudionici su procjenjivali svoju uključenost u život škole i odluke koje se u školi donose, a tiču se učenika. Tako se ispitalo koliko često se učenike u školi pita za mišljenje oko sadržaja i/ili mjesta školskih izleta, prilikom kreiranja sata razrednika (SR), određivanja načina ispitivanja gradiva, određivanja metoda rada, koliko često sudjeluju u kreiranju rasporeda sati, u kreiranju novog i promjenama u starom Kućnom redu škole, te koliko često mogu davati prijedloge i biti uključeni u uređenje fizičkog okruženja škole.

U Tablici 1. prikazane su deskriptivne vrijednosti (aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija) za pitanja oko odluka za školske izlete, kreiranja sata razrednika i dogovora oko načina ispitivanja gradiva. Sudionici su davali odgovore na skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava „nikad“, a 5 „uvijek“. Iz rezultata je vidljivo da sudionici procjenjuju da najviše sudjeluju u pitanjima oko školskih izleta, a nešto manje u SR-u i u dogovaranju oko načina ispitivanja gradiva. Aritmetička sredina za školske izlete iznosi 3,25, za SR iznosi 2,50, a za načine ispitivanja gradiva 2,48. Prema aritmetičkoj sredini, sudionici sudjeluju „rijetko“ i „ponekad“ u ovim područjima. No, ako uzmemo u obzir iznos moda, vidimo da su najčešći odgovori koje su označavali za školske izlete 3 („ponekad“), za SRZ 1 („nikad“) i za načine ispitivanja gradiva 2 („rijetko“).

Tablica 1: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za pitanja školskih izleta, sata razrednika i načina ispitivanja gradiva

	Školski izleti	SR	Načini ispitivanja gradiva
AS*	3,25	2,50	2,48
Medijan	3	2	2
Mod	3	1	2
SD**	1,282	1,292	1,141

*Aritmetička sredina

**Standardna devijacija

U daljnjem tekstu će se upotrebljavati navedene kratice.

Prethodno navedene rezultate potvrđuje i Tablica 2. u kojoj su prikazane čestice i učestalost odgovora izražena u postotcima. Iz Tablice 2. može se potvrditi da u donošenju odluka oko sadržaja i mjesta školskih izleta više od polovice sudionika daje pozitivnije odgovore (26,95% „ponekad“, 24,4% „često“ i 20,5% „uvijek“). U kreiranju sadržaja sata razrednika sudionici manje sudjeluju što je vidljivo iz nižih odgovora na skali gdje više od polovica sudionika označava da sudjeluju „nikad“ (28,6%) i „rijetko“ (26,1%). Isti trend vidljiv je i u području sudjelovanja u načinu ispitivanja gradiva gdje je više od polovice sudionika označavalo niže vrijednosti ljestvice (32,2% „rijetko“ i 27,1% „ponekad“).

Tablica 2: Prikaz učestalosti odgovora za školske izlete, sat razrednika i načine ispitivanja gradiva

Koliko često te u školi pitaju za mišljenje....	Nikad (%)	Rijetko (%)	Ponekad (%)	Često (%)	Uvijek (%)
Prilikom donošenja odluka oko sadržaja i/ili mjesta školskih izleta?	11,9	16,3	26,9	24,4	20,5
Prilikom kreiranja sadržaja sata razrednika? (npr. predlaganje tema o kojima bi htio/htjela raspravljati na SR-u)	28,6	26,1	21,2	15,0	9,1
Kod određivanja načina ispitivanja gradiva (pr. usmeni/pismeni, vrijeme ispitivanja...)?	22	32,2	27,1	12,9	5,9

U Tablici 3. prikazane su deskriptivne vrijednosti za područje participativnih metoda rada u školi. U ovom području istraživalo se koliko se često u školi koriste neke od participativnih metoda rada na nastavi. Sudionici su na skali od 1 do 5 označavali koliko često sudjeluju u navedenim metodama rada, pritom je 1 označavalo „nikad“, a 5 „uvijek“. Ako se promotre aritmetičke sredine, modovi i medijani, može se zaključiti da učenici procjenjuju sudjelovanje u participativnim metodama rada, nižim vrijednostima na skali (od „ponekad“ pa do „rijetko“). Iz aritmetičkih sredina vidljivo je da se u školi ipak češće koriste metode „učenici u ulozi profesora“ što podrazumijeva održavanje prezentacija i referata i sl. (AS=3,23), potom korištenje različitih medija u nastavi (AS=3,15), zatim grupni rad na nastavi (AS=2,94), a nešto niže smještene su radionice (AS=2,47) i samoocjenjivanje koje predstavlja izražavanje mišljenja učenika oko ocjene koju zaslužuje s obzirom na pokazano znanje i razgovor s nastavnikom oko toga (AS=2,23). Vrijednosti moda i medijana potvrđuju prethodne rezultate aritmetičke

sredine te pokazuju da su sudionici najčešće označavali „ponekad“ i „rijetko“ za sudjelovanje u navedenim participativnim metodama rada.

Tablica 3: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za područje participativnih metoda rada

	Samoocjenjivanje	Radionice	Grupni rad	Različiti mediji	Učenici u ulozi profesora
AS	2,23	2,47	2,94	3,15	3,23
Medijan	2	2	3	3	3
Mod	2	2	3	3	3
SD	0,989	1,070	0,885	1,044	1,007

Rezultati vidljivi iz prikaza deskriptivnih vrijednosti mogu se potvrditi i s rezultatima iz Tablice 4. gdje su navedene čestice i prikazane frekvencije odgovora izražene u postotcima. U *samoocjenjivanju*, kao participativnoj metodi rada, sudionici najčešće procjenjuju da sudjeluju „rijetko“ (39%), potom „nikad“ (25,6%), zatim „ponekad“ (23,3%). Samo 11% sudionika smatra da nastavnici u njihovoj školi ovu metodu koriste „često“, a 1% „uvijek“. *Sudjelovanje u radionicama* sudionici najčešće procjenjuju s „rijetko“ (32,2%), potom s „ponekad“ (31,8%) i „nikad“ (20,5), a najrjeđe s „uvijek“ (4,4%) i „često“ (11,2%). *Grupni rad na nastavi* sudionici procjenjuju ipak nešto češćim nego prethodne metode - „ponekad“ (44,7%), „često“ (19,3%) i „uvijek“ (4,5%) – više od polovice sudionika označava više vrijednosti ljestvice. Niže vrijednosti ljestvice označava 28,2% („rijetko“) i 3,2% sudionika („nikad“). Rezultate dobivene iz aritmetičke sredine, medijana i moda potvrđuju i frekvencije koje pokazuju da sudionici najčešćim procjenjuju metode „*uporaba različitih medija*“ i „*učenici u ulozi profesora*“. Više od 70% sudionika smatra da u njihovoj školi nastavnici koriste „ponekad“ do „uvijek“ ove dvije metode, dok manje od 30% smatra da njihovi nastavnici „rijetko“ do „nikad“ koriste navedene metode.

Tablica 4: Prikaz učestalosti odgovora za područje participativnih metoda rada

Koliko često tvoji nastavnici koriste sljedeće metode rada?	Nikad (%)	Rijetko (%)	Ponekad (%)	Često (%)	Uvijek (%)
Samoocjenjivanje (daješ mišljenje oko svoje ocjene i razgovaraš s nastavnikom o tome)	25,6	39,0	23,3	11	1,1
Sudjelovanje u radionicama	20,5	32,2	31,8	11,2	4,4
Grupni rad na nastavi	3,2	28,2	44,7	19,3	4,5
Uporaba različitih medija	5,5	22,9	31,6	31,3	8,7
Učenici u ulozi profesora	3,6	21,2	33	32,6	9,7

Sljedeća grupa pitanja vezana je uz uključivanje učenika u odluke koje se tiču unutarnjeg ustroja škole. Istraživala se učestalost sudjelovanja učenika oko prijedloga i sugestija oko izmjene rasporeda sati, u kreiranju novih i promjenama u starim pravilima i Kućnom redu škole te davanju prijedloga i aktivnom sudjelovanju u uređenju fizičkog okruženja škole (bojanje i ukrašavanje zidova, uređenje okoliša škole, uređenje hodnika ili hola škole, uređenje učionica...).

U Tablici 5. prikazane su deskriptivne vrijednosti za prethodno navedena područja participacije učenika u školi. Sve aritmetičke sredine smještene su na nižoj razini ljestvice, a modovi pokazuju da su u svih pet navedenih područja najčešći odgovori 1, odnosno „nikad“. Aritmetička sredina za područje „uređenje fizičkog prostora“ iznosi 2,19; za „davanje prijedloga za fizičko okruženje“ iznosi 2,01; za „novi Kućni red“ je 1,48; za „raspored sati“ je 1,45, a najniža je u području „promjene Kućnog reda“.

Tablica 5: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za pitanja oko unutarnjeg ustroja škole

	Raspored sati	Promjene Kućnog reda	Novi Kući red	Prijedlozi za fizičko okruženje	Uređenje fizičkog prostora
AS	1,45	1,37	1,48	2,01	2,19
Medijan	1	1	1	2	2
Mod	1	1	1	1	1
SD	0,843	0,755	0,844	1,143	1,267

U Tablici 6. vidljivi su rezultati frekvencija u pojedinim područjima koji potvrđuju prethodno navedene deskriptivne vrijednosti. Oko 90% sudionika smatra da u školi „nikad“ i „rijetko“ imaju mogućnost dati prijedloge i sugestije oko izmjene

rasporeda sati, predlagati promjene u pravilima i Kućnom redu škole, te dati svoje mišljenje u kreiranju novih pravila i Kućnog reda škole. Manje od 5 % ih smatra da mogu „često“ i „uvijek“ sudjelovati u ovim pitanjima. Kada se govori o davanju prijedloga i sudjelovanju u uređivanju fizičkog okruženja škole, nešto je viši postotak onih sudionika koji smatraju da mogu sudjelovati „ponekad“, „često“ i „uvijek“ (oko 30%).

Tablica 6: Prikaz učestalosti odgovora za pitanja oko unutarnjeg ustroja škole

Koliko često smatraš da u školi imaš mogućnost...	Nikad (%)	Rijetko (%)	Ponekad (%)	Često (%)	Uvijek (%)
...dati prijedloge i sugestije oko izmjene rasporeda sati?	70,6	19,7	5,5	2,5	1,7
...predlagati promjene u pravilima i Kućnom redu škole?	75,2	16,5	6,1	0,9	1,3
...dati svoje mišljenje u kreiranju novih pravila i Kućnog reda škole?	68,8	20,1	7,8	1,7	1,7
....dati prijedloge za poboljšanje i uređenje fizičkog prostora škole? (bojanje i ukrašavanje zidova, uređenje okoliša oko škole, uređenje hodnika ili hola škole, uređenje učionica....)	43,8	27,5	17	7,2	4,5
...sudjelovati u uređenju fizičkog prostora škole? (bojanje i ukrašavanje zidova, uređenje okoliša oko škole, uređenje hodnika ili hola škole, uređenje učionica....)	40,9	23,5	19,5	8,3	7,8

6.2. Područje Doživljaj participacije drugih učenika u školi

Ovim područjem u upitniku tražila se procjena sudionika o tome koliko drugi učenici u njihovoj školi sudjeluju u životu škole i u odlukama koje se u školi donose. Pitanjima se nastojala obuhvatiti generalna percepcija participacije učenika u školi. Čak i ako sami sudionici ne participiraju u školi iz osobnih razloga, mogu procijeniti koliko njihovi vršnjaci iz razreda, iz škole sudjeluju i koliko se uključuju.

U ovom području također je korištena skala čiji je raspon odgovora od 1 do 5. Deskriptivne vrijednosti pokazuju da je aritmetička sredina za cijelo područje

smještena je oko sredine skale te iznosi 2,98, dok standardna devijacija iznosi 0,77.

Ako se rezultati područja Procjene participacije drugih učenika promotre kroz učestalost odgovora na pojedinim česticama (Tablica 7) vidljivo je da oko trećinu sudionika smatra da nastavnici u njihovoj školi uglavnom ili u potpunosti *čuju i razmatraju mišljenja učenika* (32,6%) te *uvažavaju prijedloge učenika* (31,3%), nešto više od trećine (36,7% i 34,1%) s tim tvrdnjama se niti slažu niti ne slažu, te oko trećine se uglavnom ili uopće ne slažu s tvrdnjama (30,6% i 34,6%).

S tvrdnjom „*Kada nastavnici u mojoj školi ne uvaže prijedloge učenika, daju obrazloženje za to*“ gotovo podjednak broj sudionika se uglavnom ili u potpunosti slaže (35,6%) i uglavnom ili uopće ne slaže (37,9%). Manje od trećine (26,5%) se niti slaže niti ne slaže s tom tvrdnjom.

Kada je u pitanju *poštivanje prava učenika od strane nastavnika u školi*, više od polovice sudionika navode da se uglavnom ili u potpunosti slažu da nastavnici poštuju njihova prava (54,9%), manje od trećine (29,7%) niti se slažu niti se ne slažu, a samo 15,4% sudionika se s tvrdnjom uglavnom ili uopće ne slažu.

S tvrdnjom „*Nastavnici u mojoj školi potiču me na razmišljanje o vlastitom uspjehu*“ uglavnom ili u potpunosti se slaže više od polovice sudionika (60,4%), manje od trećine (24,4%) niti se slažu niti se ne slažu, a 15,1% se s tvrdnjom uglavnom ili uopće ne slaže.

Više od trećine sudionika smatra da *nastavnici u njihovoj školi* u potpunosti ili uglavnom *uključuju učenike u rješavanje problema* (39,7%), 29,2% se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom, a 21% se uglavnom ili uopće ne slaže.

Nešto viši rezultat vidljiv je na tvrdnji „*Nastavnici u mojoj školi trude se objasniti učenicima pravila koja vrijede u školi*“ gdje više od polovice sudionika iskazuje slaganje (58,2%), niti se slaže niti ne slaže 24,6% sudionika, a 17,2% se uglavnom ili uopće ne slaže.

Da *učenici mogu otvoreno izreći svoje mišljenje nastavnicima*, smatra 38,3% sudionika, s tvrdnjom se niti slaže niti ne slaže 27,3%, a 34,4% se uglavnom ili uopće ne slaže.

Kada se radi o *osjećaju učenika da ih nastavnici razumiju*, samo 24,7% sudionika se s tvrdnjom slaže, dok čak 43,3% smatra da ih nastavnici uglavnom ili uopće ne razumiju. Jasan stav oko ovog pitanja nije zauzelo 32% sudionika.

Što se tiče *prilike da sudjeluju u procesu izricanja pohvala drugim učenicima*, 32,2% sudionika smatra da uglavnom ili u potpunosti ima priliku sudjelovati, 28,2% sudionika niti se slaže niti se ne slaže, dok 39,6% smatra da uglavnom ili uopće nemaju priliku sudjelovati u izricanju pohvala drugim učenicima.

Još manji postotak sudionika slaže se da ima *priliku sudjelovati u procesu izricanja disciplinskih mjera drugim učenicima* (samo 9,1%), 14,4% ne izražava jasan stav, a čak 76,5% smatra da uglavnom ili uopće nema priliku sudjelovati u tom procesu.

S tvrdnjom „*Učenici u mojoj školi mogu predlagati nove izvannastavne aktivnosti koje u školi nemaju, a voljeli bi imati*“ uglavnom ili u potpunosti se slaže 25,2% sudionika, niti se slaže niti se ne slaže 20,5%, a 54,4% sudionika smatra da učenici uglavnom ili uopće ne mogu predlagati nove izvannastavne aktivnosti u školi.

Kada su u pitanju *razgovori s vršnjacima u školi o aktivnostima koje bi mogli poduzeti da škola bude bolje mjesto*, najveći postotak sudionika izražava neslaganje s tvrdnjom (56,5%), nasuprot 24% onih koji se s tvrdnjom slažu. Najmanji postotak sudionika nije izrazio jasan stav (19,5%).

No, da *u školi ipak postoje aktivnosti u kojima učenici uživaju sudjelovati*, pokazuje postotak sudionika koji su izrazili slaganje s ovom tvrdnjom (58,2%). Skoro podjednak broj je onih koji se s tvrdnjom ne slažu (21,4%) i onih koji se niti slažu niti ne slažu (20,5%).

S tvrdnjom da *u školi nastavnici upućuju učenike kako sudjelovati u životu škole* skoro podjednak broj je onih koji se s tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti slažu (36,2%), kao i onih koji se s tvrdnjom uglavnom ili uopće ne slažu (37,5%). Najmanji postotak sudionika se s tvrdnjom niti slaže niti ne slaže (26,3%).

Ipak, *kada učenici aktivno sudjeluju u životu škole*, većina sudionika se slaže da *nastavnici to primijete i pohvale* (51,9%). S tvrdnjom se ne slaže 17,1% sudionika, a 21% niti se slaže niti se ne slaže.

Radi bolje preglednosti, u nastavku slijedi prikaz učestalosti odgovora na pojedinim tvrdnjama (Tablica 7).

Tablica 7: Prikaz učestalosti odgovora za područje *Doživljaj participacije drugih učenika u školi*

	Uopće se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)
--	------------------------	---------------------------	---------------------------------------	------------------------	----------------------------

Nastavnici u mojoj školi čuju i razmatraju mišljenja učenika.	8,3	22,3	36,7	26,5	6,1
Nastavnici u mojoj školi uvažavaju prijedloge učenika.	8,1	26,5	34,1	26,9	4,4
Kada nastavnici u mojoj školi ne uvažavaju prijedloge učenika, daju obrazloženje za to.	14,8	23,1	26,5	25,4	10,2
Nastavnici u mojoj školi poštuju prava učenika	4,4	11	29,7	38,8	16,1
Nastavnici u mojoj školi potiču me na razmišljanje o vlastitom uspjehu.	5,3	9,8	24,4	37,9	22,5
Nastavnici u mojoj školi uključuju učenike u rješavanje problema.	12,1	18,9	29,2	26,1	13,6
Nastavnici u mojoj školi trude se objasniti učenicima pravila koja vrijede u školi.	5,3	11,9	24,6	34,1	24,1
U mojoj školi učenici mogu otvoreno izreći svoje mišljenje nastavnicima.	15,3	19,1	27,3	24,1	14,2
U mojoj školi učenici imaju osjećaj da ih nastavnici razumiju.	17,2	26,1	32	18,8	5,9
Učenici u mojoj školi imaju priliku sudjelovati u procesu izricanja pohvala drugim učenicima.	20,1	19,5	28,2	23,7	8,5
Učenici u mojoj školi imaju priliku sudjelovati u procesu izricanja disciplinskih mjera drugim učenicima	53,4	23,1	14,4	6,8	2,3
Učenici u mojoj školi mogu predlagati nove izvannastavne aktivnosti koje u školi nemaju, a voljeli bi imati.	30,9	23,5	20,5	16,3	8,9
Razgovaram s vršnjacima u školi o aktivnostima koje bismo mogli poduzeti da naša škola bude bolje mjesto.	34,5	22	19,5	15,9	8,1
U školi postoje aktivnosti u kojima učenici uživaju sudjelovati.	10	11,4	20,5	27,3	30,9

U mojoj školi nastavnici upućuju učenike kako sudjelovati u životu škole.	17,4	20,1	26,3	23,7	12,5
Kada učenici aktivno sudjeluju u životu škole, nastavnici to primijete i pohvale.	11,9	15,2	21	27,5	24,4

6.3. Područje Vijeće učenika

U ovom području u upitniku korištena je nominalna skala – u većini pitanja su ponuđeni odgovori „DA“, „NE“, „NE ZNAM“. Iz tog razloga, za analizu podataka korištene su i prikazane frekvencije, odnosno učestalost pojedinih odgovora.

Ovim setom pitanja nastojalo se istražiti koliko su učenici upoznati s postojanjem Vijeća učenika u njihovoj školi. Vijeće učenika je tijelo koje prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) mora postojati u svakoj školi i biti navedeno u Statutu svake škole. Ukoliko učenici koji pohađaju tu školu ne znaju ili misle da vijeće u njihovoj školi ne postoji, to poprilično govori o aktivnosti i djelovanju vijeća učenika.

Na prvo pitanje („Postoji li u tvojoj školi Vijeće učenika?“) je 92,6% sudionika (N=489) odgovorilo da u njihovoj školi postoji Vijeće učenika, 1,7% (N=9) smatra da u njihovoj školi ne postoji Vijeće, a 5,7% (N=30) nije sigurno postoji li u njihovoj školi Vijeće. Sudionici koji su na ovo pitanje odgovorili s „Da“, nastavili su odgovarati na ostala pitanja u ovom području. Ostale sudionike program je automatski prebacio na sljedeće područje (područje *Procjena zadovoljstva sudjelovanjem*). Ukupan broj sudionika koji su odgovarali na pitanja iz ovog područja je 489. Od tog broja, 19,4% (N=95) sudionika je tijekom školovanja bilo član vijeća ili su trenutno uključeni, dok 80,6% (N=394) nije nikad bilo član niti su trenutno uključeni. Na pitanje „Kako si se uključio u Vijeće učenika?“ najveći broj sudionika je označio odgovor „nisam bio niti sam sada član“ (79,8%, N=390), što je u skladu s podatkom iz prethodnog pitanja. Kao najčešći način uključivanja u vijeće učenika pokazalo se preko drugih učenika koji predlože i izaberu članove Vijeća (14,3%, N=70), potom preko prijedloga nastavnika, razrednika, ravnatelja ili drugih odraslih iz škole (3,7%, N=18). Najrjeđi načini uključivanja je putem poziva

prijatelja (samo 1 sudionik, 0,2%) te na način da se sami prijave, a drugi učenici ih izaberu (2%, N=10).

Većina sudionika poznaje neke članove vijeća učenika (95,3%, N=466), dok samo mali broj njih označio je da ne poznaje neke članove vijeća u njihovoj školi (4,7%, N=23). 55% sudionika (N=269) označava da je sudjelovalo u izborima, dok 45% (N=220) njih navodi da nisu sudjelovali u izborima članova vijeća učenika u svojoj školi.

Na pitanju smatraju li sudionici da vijeće učenika ima utjecaj na donošenje odluka u školi, većina sudionika odgovara s „Ne“ (36,6%) i „Ne znam“ (39,1%), dok samo 24,3% smatra da vijeće učenika utječe na donošenje odluka u školi. U potpitanju „Na koje odluke Vijeće ima utjecaj“, imali su priliku upisati odgovor kao komentar. Pitanja oko kojih vijeće ima utjecaj najčešće navode: organiziranje nekih događaja, sajмова, izleta, maturalaca, zatim poboljšanje načina rada u školi, sudjelovanje u odlukama oko uređenja škole (postavljanje kanti za smeće, postavljanje više toalet papira i sl.), sudjelovanje u pitanjima oko prehrane, u odlukama o načinima rješavanja problema u razredima, pokretanje novih projekata i/ili radionica. Sudionici rjeđe navode sljedeća područja: odluke oko prijevoza učenika, skraćene nastave radi nekog događaja, poboljšanja uvjeta i prava učenika, poboljšanje odnosa profesor-učenik, mijenjanje Kućnog reda te pokretanje peticije za uređenje školske dvorane.

Na pitanje „Biraju li se učenici u Vijeće učenika u tvojoj školi prema školskom uspjehu?“ više od polovice sudionika odgovara s „Ne“ (65,4%, N=320), potom njih 17,8% (N=87) smatra da školski uspjeh ipak utječe na odabir članova vijeća učenika. Najmanji postotak sudionika ne zna ima li školski uspjeh ikakvog utjecaja na izbor članova vijeća (16,8%, N=82).

6.4. Područje Procjena zadovoljstva sudjelovanjem

U zadnjem području ispitivala se procjena zadovoljstva odabirom srednje škole te procjena zadovoljstva aktivnim sudjelovanjem u životu škole (npr. u aktivnostima u školi, u donošenju odluka i sl.). Zadovoljstvo odabirom srednje škole u velikoj mjeri govori o tome kako se učenici u školi osjećaju, a kao što je u početku rada prikazano, mnoga istraživanja pokazala su da postoji povezanost

između participacije i pozitivnih stavova vezanih za školu. Odnosno, učenici koji više participiraju u školi, imaju pozitivnije stavove o školi.

Aritmetička sredina za česticu procjene zadovoljstva odabirom srednje škole iznosi 3,73, dok medijan i mod iznose 4. Što se tiče aktivnog sudjelovanja, sudionici su manje zadovoljni svojim sudjelovanjem te je aritmetička sredina za tu česticu 3,16, a medijan i mod iznose 3 (Tablica 8).

Tablica 8 :Prikaz deskriptivnih vrijednosti na području zadovoljstva učenika

	Zadovoljstvo odabirom srednje škole	Zadovoljstvo aktivnim sudjelovanjem
AS	3,73	3,16
Medijan	4	3
Mod	4	3
SD	1,130	1,192

Ove rezultate potvrđuju i frekvencije odgovora koje pokazuju da je više od polovice sudionika uglavnom i potpuno zadovoljno odabirom srednje škole (63,7%), niti zadovoljno niti nezadovoljno je 21,4% sudionika, a samo 14,9% uglavnom ili uopće nije zadovoljno odabirom srednje škole. Što se tiče zadovoljstva aktivnim sudjelovanjem u životu škole, sudionici su označavali nešto niže odgovore nego na prethodno pitanje, a to potvrđuje i prethodno navedenu nižu aritmetičku sredinu. Nešto više od trećine sudionika zadovoljno je svojom aktivnošću u školi (38,4%), trećina nije niti zadovoljna niti nezadovoljna (33,5%), a nešto manje od trećine uglavnom i uopće nisu zadovoljni vlastitim aktivnim sudjelovanjem (28%) (Tablica 9).

Tablica 9: Prikaz učestalosti odgovora na području zadovoljstva učenika

	Uopće nisam zadovoljan/na (%)	Uglavnom nisam zadovoljan/na (%)	Niti sam zadovoljan/na, niti sam nezadovoljan/na (%)	Uglavnom sam zadovoljan/na (%)	Potpuno sam zadovoljan/na (%)
Zadovoljan/na sam odabirom srednje škole	4,9	10	21,4	34,7	29
Zadovoljan/na sam svojim aktivnim sudjelovanjem u životu škole	10,4	17,6	33,5	22,9	15,5

Za kraj, zadnjim pitanjem ispitalo se koliko sudionici procjenjuju da je ova tema (sudjelovanje učenika u školi) za njih osobno važna. Aritmetička sredina odgovora na ovo pitanje je 3,79, a slično pokazuju medijan i mod koji za ovo pitanje iznose 4 (Tablica 10).

Tablica 10: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za područje zainteresiranosti učenika za temu

	Važnost teme
AS	3,79
Medijan	4
Mod	4
SD	1,046

Frekvencije odgovora na ovoj čestici potvrđuju da više od polovice sudionika smatra da je tema uglavnom i jako važna (ukupno 65,7%), da je tema niti važna niti nevažna smatra 24,1% sudionika, a nezainteresiranost za temu pokazuje 10,3% sudionika koji smatraju da tema uglavnom ili uopće nije važna (Tablica 11). Iz ovakvih rezultata može se vidjeti veliki interes učenika oko pitanja sudjelovanja u donošenju odluka u školi, što potvrđuje da je ovo tema s kojom se odrasli uključeni u školski sustav trebaju baviti.

Tablica 11: Prikaz učestalosti odgovora na području zainteresiranosti učenika za temu

	Uopće nije važna (%)	Uglavnom nije važna (%)	Niti je važna, niti je nevažna (%)	Uglavnom je važna (%)	Jako je važna (%)
Koliko ti je ova tema (sudjelovanje učenika u školi) važna?	4,2	6,1	24,1	37,9	27,8

Nakon detaljno iznesenih rezultata dobivenih istraživanjem, u nastavku će se kroz raspravu interpretirati dobiveni podaci, pojasniti njihovo značenje te povezati s dosadašnjim spoznajama i istraživanjima.

7. RASPRAVA

Cilj ovog rada bio je ispitati percepciju i iskustvo učenika srednjih škola na području Republike Hrvatske u ostvarivanju participativnih prava u školi. Navedeno se istražilo kroz perspektivu učenika o tome koliko oni sami sudjeluju u životu škole te kroz njihovu perspektivu koliko su drugi učenici uključeni u donošenje odluka koje se njih tiču. Potom se ispitalo koliko su učenici upoznati s postojanjem i radom vijeća učenika u njihovoj školi te koliko važnost pridaju vijeću učenika u donošenju odluka u školi. Kroz raspravu će se odgovoriti na postavljena istraživačka pitanja.

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na **doživljaj vlastite participacije** u školi. Područja u kojima se pokazalo da učenici smatraju da mogu više participirati su pitanja oko donošenja odluka vezanih uz mjesto i sadržaje školskih izleta te davanje prijedloga i sudjelovanje u uređivanju fizičkog okruženja škole. Područja u kojima više od 50% učenika smatra da „nikad“ ili „rijetko“ sudjeluju su u kreiranju sata razrednika te kod određivanja načina ispitivanja gradiva. Čak 90% učenika smatra da nikad ili rijetko imaju priliku dati mišljenje oko rasporeda sati, promjena ili kreiranja Kućnog reda škole. U ovom području ispitalo se i koje participativne metode na nastavi nastavnici češće koriste u radu s učenicima. Tako se pokazalo da nastavnici najčešće koriste različite medije i situacije u kojima su učenici u ulozi profesora (npr. prezentacije referata i sl.) kojima doprinose povećanju kvalitete nastave i uključenosti učenika. Nastavnici najrjeđe uključuju učenike na način da učenici sami procjene svoje znanje prilikom ispitivanja te s nastavnikom razgovaraju o svojoj ocjeni, potom uključivanje učenika u radionice i grupne radove. Ovakav rezultat nije iznenađujući s obzirom na to da je naš nacionalni kurikulum za srednje škole (NOK, 2011) daleko više usmjeren na ostvarivanje ishoda učenja, nego na načine ostvarivanja tih ishoda. Uzimajući u obzir brojnost i specifičnost tih ishoda, pitanje je koliko je uopće moguće ovakve metode češće koristiti na nastavi. Unatoč tome, Mreža mladih Hrvatske u svom pozicijskom dokumentu (2016) naglašava važnost ovakvih, neformalnih i participativnih metoda kako bi učenici, ne samo stjecali znanja, nego i razvijali kompetencije potrebne za svakodnevni život i rad, kao i za cjeloživotno

učenje². Upravo je „*osposobiti učenike za cjeloživotno učenje*“ navedeno kao jedan od pet glavnih ciljeva i načela odgoja i obrazovanja u Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008).

Drugo istraživačko pitanje bilo je usmjereno na **doživljaj participacije drugih učenika**. Više od polovice učenika smatra kako nastavnici u njihovoj školi poštuju prava učenika, potiču ih na razmišljanje o vlastitom uspjehu te se trude objasniti im pravila koja vrijede u školi, a kada aktivno sudjeluju primijete to i pohvale ih. Ovakav odnos nastavnika i učenika iznimno je važan za omogućavanje uvjeta participacije u školi. Poštivanje prava učenika od strane nastavnika, temelj je za poučavanje učenika o tome što je participacija. Važno je i za razumijevanje kako svi učenici imaju jednaka prava i da ako očekuju da se njihova prava poštuju, onda moraju biti spremni poštivati i tuđa. Slični rezultati dobiveni su u istraživanju političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj (Bagić i Gvozdanović, 2015) u kojem se pokazalo također da oko 50% posto sudionika smatra da školsko okruženje potiče dobre odnose između nastavnika i učenika te da su poticani i ohrabreni na zajedničku suradnju od strane nastavnika.

S druge strane, pitanja u kojima više od polovice učenika ne smatra da imaju pravo glasa su sudjelovanje u procesima izricanja pohvala i disciplinskih mjera drugim učenicima. Iako je ovo pitanje oko kojeg nije uobičajeno uključivati učenike, kao što je spomenuto u uvodnom dijelu rada, to je područje u kojem ima prostora za napredak. Na tom području bi se moglo uključiti vijeće učenika jer prema Preveden, Sočo i Kralj (2015) vijeće je također tijelo koje je nadležno za pitanja promicanja interesa učenika. U njihovom definiranju uloga vijeća učenika imaju i navedena pitanja oko sudjelovanja u procesima izricanja disciplinskih mjera i pohvala. Također, preko polovice učenika iskazuje kako nikad ili rijetko imaju priliku predlagati nove izvannastavne aktivnosti koje u školi nemaju, a voljeli bi ih imati. Ipak, više od polovice učenika navodi kako u školi postoje aktivnosti u kojima učenici uživaju sudjelovati iz čega se vidi da je područje izvannastavnih aktivnosti područje veće participacije učenika u odnosu na neka druga područja.

² Mreža mladih Hrvatske cjeloživotno učenje definira kao sve vrste učenja tijekom odrasle dobi s ciljem unapređivanja znanja, vještina i kompetencija u okviru osobnog, građanskog, društvenog ili profesionalnog djelovanja pojedinca.

Zabrinjavajući podatak je da više od 50% učenika nikad ili rijetko s vršnjacima razgovara o aktivnostima koje bi mogli poduzeti da škola bude bolje mjesto. Ova činjenica govori u prilog tvrdnjama brojnih autora kako neparticipativni pristup u društvu, pa tako i u školi, dovodi do pasivizacije mladih i to u dva smisla. U prvom smislu mladi uopće nisu motivirani za sudjelovanje u promjenama unutar zajednice/školskom sustava u kojima djeluju (što je potvrđeno i ovim rezultatom u istraživanju). U drugom smislu mladi ne posjeduju kompetencije kojima bi postali kvalitetni akteri u društvenim procesima (Preveden, Sočo i Kralj, 2015). Ovim istraživanjem nisu se mjerile kompetencije koje učenici posjeduju, ali to bi svakako bilo područje koje bi u kontekstu participacije bilo korisno istražiti. Ono što se može povezati s ovakvim podatkom koji govori u prilog neaktivnom sudjelovanju mladih, je nedostatak kritičkog promišljanja. Upravo kritičko promišljanje o svijetu u kojem žive, o problemima na koje bi mogli utjecati, jedno je od glavnih razvojnih postignuća odgoja i obrazovanja, ali i participativnog pristupa rada s djecom i mladima. Kada je kod učenika razvijena sposobnost kritičkog razmišljanja, oni promišljaju o problemima s kojima se susreću, pristupaju im na način da ih definiraju, prikupljaju informacije o njemu, traže potencijalna rješenja, odabiru jedno od rješenja koje naposljetku i evaluiraju (Mreža mladih Hrvatske, 2016). Nezainteresiranost za postizanje promjena da škola postane bolje mjesto može se povezati i s nedostatkom kritičkog razmišljanja. Povezan s tim je i podatak da 40% učenika smatra kako ih nastavnici rijetko ili nikada ne poučavaju kako mogu participirati u školi. Poučavanje načinima kako participirati od strane nastavnika i ostalih odraslih u školi, korisni su u pogledu razvoja kritičkog mišljenja kod učenika, ali i poučavanja koncepta prava uz koji nužno dolaze i odgovornosti. Na taj način se učenike priprema za demokratsko građanstvo stvarajući kompetentne, odgovorne građane koji će svojom aktivnošću (umjesto pasivizacijom) doprinijeti svojoj zajednici i društvu. Zadnji podatak koji se u rezultatima pokazao kao zanimljiv je da je u svim pitanjima u ovom području bilo oko 30% učenika koji se nisu mogli izjasniti slažu li se s tvrdnjom ili ne. Iako se ne može govoriti o povezanosti nedostatne participacije i neizražavanja mišljenja u ovom konkretnom istraživanju, pitanje koje se postavlja je stvara li postojeći obrazovni sustav učenike koji imaju slabo razvijenu vještinu izražavanja vlastitog mišljenja o temi o kojoj ih se pita?

Sljedeće istraživačko pitanje odnosilo se na upoznatost učenika s radom **Vijeća učenika** u njihovoj školi te koliko procjenjuju da vijeće ima utjecaj na donošenje odluka u školi. Rezultati pokazuju da je preko 90% učenika označilo da u njihovoj školi postoji vijeće učenika i da su učenici upoznati s tim. Taj postotak je prilično visok i pokazuje ogroman potencijal za participiranje učenika u školi. Oko 20% učenika je bilo ili je trenutno član vijeća, a kroz pitanje o načinima uključivanja potvrđuje se pretpostavka iznesena u uvodnom dijelu rada iznesena, da različite škole različito provode pristupanje vijeću. Tako je najveći broj učenika označio da je članom vijeća postao „demokratskim putem“ (putem prijedloga i odabira drugih učenika), no ipak jedan manji postotak članova je vijeću pristupilo na poziv prijatelja te prijedlog nastavnika, razrednika ili drugih odraslih. Također, učenici su mogli upisati i komentare na ovom pitanju, te je veliki broj učenika, koji su bili članovi vijeća ili trenutno obnaša tu ulogu, napomenuo da su članom vijeća postali automatski nakon što su izabrani za predstavnike razreda. No međutim, Preveden, Sočo i Kralj (2015) poručuju kako je važan način odabira članova vijeća jer on preslikava njegovu važnosti, ugled i utjecaj u školi. Kako bi vijeća bila uspješna, izbor članova mora pratiti slika njegove uloge u školskom životu. Stoga, smatraju da se proces izbora za vijeće učenika treba sastojati od informiranja cijele školske zajednice, kandidiranja zainteresiranih učenika te provedbe izbora. Čini se kako se ipak cijelom tom procesu ne pridaje velika važnost te je izbor članova vijeća izjednačen s izborom predstavnika razreda. To potvrđuje podatak da 45% učenika smatra da nikada nisu sudjelovali u izborima članova vijeća u svojoj školi. Samo 24,3% učenika smatra da vijeće učenika u njihovoj školi ima utjecaja na neke odluke, dok su ostali pesimistični glede tog pitanja ili neizjašnjeni. Oni koji su smatrali da njihovo vijeće ima utjecaj na odluke u školi, imali su ih priliku i nabrojati. Iz tih odgovora vidljivo je da odluke oko kojih imaju utjecaj ispunjavaju neke od uloga vijeća učenika koje su navedene u uvodnom dijelu rada (Preveden, Sočo i Kralj, 2015): zaštita i promicanje osnovnih prava učenika (sudjelovanje u rješavanjima problema u razredu, poboljšanje odnosa nastavnika-učenik), zaštita i promicanje kvalitetnog školskog okruženja (odluke oko uređenja škole) te zaštita i promicanje društvenih interesa učenika (organiziranje raznih događanja). Uloge koje autori spominju, a učenici se u svojim odgovorima nisu dotaknuli je *zaštita i promicanje odgojno-obrazovnih interesa učenika* što se može povezati s tim da ovu ulogu uglavnom preuzimaju na sebe odrasli i država, pa su tako oni odgovorni za osiguranje besplatnog školovanja za sve te osiguravanje

minimalnih uvjeta kvalitete. Također, članovi vijeća učenika ne bave se pitanjima *zaštite i promicanja ekonomskih interesa učenika* jer bilo kakvo pitanje financija ili smanjenja troškova vezanih za obrazovanje na sebe preuzimaju odrasli, pa čak i roditelji učenika. Posljednje, ono što bi svakako bilo jako korisno kad bi se tome pridala pozornost je *povezivanje vijeća učenika (i učenika općenito) s lokalnom zajednicom* te suradnja prilikom rješavanja problema na lokalnoj i globalnoj razini. Ovakvi rezultati pokazuju efekte nejasno definiranih zakonskih osnova vezano za pitanje načina funkcioniranja vijeća te njihovog djelokruga rada i načina izbora članova. Ovo je područje na kojem ima još jako puno prostora, ali i potencijala za napredak koji se može ostvariti putem raznih edukacija za koordinate vijeća učenika, ali i kreiranje zakonskih temelja kroz pravilnike i druge akte kojim bi se definirala organizacija i djelovanje vijeća učenika. Dobar primjer kako se može organizirati funkcioniranje vijeća je Društvo „Naša djeca“ Opatija koje, uz Dječje vijeće Opatija, predstavlja dobar model za uključivanje djece i mladih u donošenje odluka u zajednici. Oni imaju donesen vlastiti Etički kodeks³ i Pravilnik o politici zaštite djece u Društvu „Naša djeca“ Opatija⁴, koji im omogućavaju dobro funkcioniranje. U Pravilniku su detaljno i jasno objašnjeni ciljevi, vrijednosti i principi organizacije, načini ostvarivanja tih vrijednosti, politika organizacije, postupci i odgovornosti organizacije.

Posljednje istraživačko pitanje bilo je usmjereno na **zadovoljstvo učenika** svojim **aktivnim sudjelovanjem** u životu škole. U sklopu ovog područja ispitivalo se i zadovoljstvo odabirom srednje škole, prilikom čega se pokazalo da je ipak najveći broj učenika zadovoljan odabirom srednje škole. To je važno jer ukazuje na to da pozitivni stavovi o školi govore u prilog participaciji učenika u školi. Strana istraživanja spomenuta u uvodnom dijelu rada pokazuju da učenici koji više participiraju imaju pozitivnije stavove o školi. Ipak, samo ih je trećina zadovoljna svojom aktivnošću u školi, a u tom pogledu valjalo bi istražiti kako bi se moglo potaknuti učenike da se više uključe u život škole. I za kraj, procjenjivala se i zainteresiranost učenika za ovu temu i pokazalo se da je oko 65 % učenika pokazalo zainteresiranost za temu, što potvrđuje da je ovo tema koja je učenicima relevantna i zanimljiva te bi se osiguravanjem uvjeta za participaciju trebali baviti svi dionici obrazovanja, od učenika i odraslih u školi do roditelja.

³ http://www.dnd-opatija.hr/ETICKI_KODEKS_DND_Opatija.pdf

⁴ http://www.dnd-opatija.hr/POLITIKA_ZASTITE_DJECE.pdf

7.1. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Najveće ograničenje ovog istraživanja je nereprezentativan uzorak dobiven radi korištenja specifičnog načina prikupljanja podataka putem interneta. Podaci ovog istraživanja više govore o mjerenoj pojavi kod učenica, nego kod učenika (ženskih ispitanica je bilo znatno više, čak 77,7%), te kod učenika u gimnazijama (71,2%) u odnosu na manje od 30% učenika iz strukovnih i umjetničkih škola. Uzorak u kojem prevladavaju sudionici koji pohađaju gimnazije i uglavnom se radi o ženskim sudionicama zasigurno utječe na zakrivljenost rezultata te ih treba s oprezom tumačiti. Inače je društveno prihvaćeno da su djevojke te koje se češće ohrabruje i potiče na iznošenje vlastitog mišljenja te na aktivno sudjelovanje u školama. S obzirom na način prikupljanja podataka (gdje su sudionici mogli vrlo lako odabrati žele li ili ne žele ispuniti upitnik), ne iznenađuje da je ovakva tema zanimljivija djevojkama nego mladićima i da su se upravo djevojke u većoj mjeri odazvale istraživanju. Također, istraživanje koje su proveli GOOD inicijativa, GONG i Institut za društvena istraživanja (Bagić i Gvozdanović, 2015), pokazuje da su učenici gimnazija pokazali nešto veću razinu političke pismenosti i zainteresiranosti za aktivno sudjelovanje od učenika strukovnih škola, stoga i to valja uzeti u obzir prilikom tumačenja ovakvog uzorka, u kojem se najveći broj gimnazijalaca odazvao pozivu na istraživanje.

Nadalje, kada se spominju ograničenja istraživanja, važno je imati i na umu vremenski period u kojem se istraživanje provodilo, a to je vrijeme pred završetak školske godine (tijekom svibnja). Moguće je da je na rezultate istraživanja utjecala ispitna anksioznost i stres uzrokovan približavanjem kraja školske godine (zaključivanje ocjena). Stoga se prilikom interpretacije rezultata ove informacije trebaju uzeti u obzir.

8. ZAKLJUČAK

Bruner (1996, prema Zavod za školstvo Crna Gora, 2012) slikovito naglašava važnost škole smatrajući kako je glavni školski predmet, gledajući iz kulturološkog ugla - sama škola. Isto tvrdi i Previšić (2010), koji dodaje da razdoblje postmoderne u kojoj se nalazimo, ponovno usmjerava sliku škole na izvorno značenje grčke riječi „*shole*“ prema kojoj škola predstavlja spoj slobodnog vremena, igre, spontanog i kreativnog izražavanja te obrazovanja, rada i učenja. Na taj se način odmiče od tradicionalne uloge u kojoj je primarna svrha učenje i disciplina. Ako se takav pogled prihvati kao relevantan te stavi naglasak na „*slobodno učenje, stjecanje kulture i međusobno tolerantno komuniciranje*“ (Previšić, 2010, 7), uvidjet će se koliko važnost ima participacija u ostvarivanju svrhe obrazovanja. Kroz školsko okruženje djeca izgrađuju sebe kao pojedinca, a u skladu s tim uče i kako ostvarivati svoja prava pa tako i pravo na izražavanje svog mišljenja. Stoga je neupitna važnost promoviranja i omogućavanja participacije učenicima u školi. Pregledom relevantne literature i prikazom rezultata ovog rada, može se uočiti da učenici u školi participiraju na nedostatnoj razini. Također, nedostaje sustavnih istraživanja, istraživanja koja uzimaju u obzir učeničku i nastavničku perspektivu, istraživanja o usporedbi obje perspektive, uključivanje perspektive roditelja, kao jedne od tri najvažnije skupine dionika u odgojno-obrazovnom sustavu. Doprinos ovog istraživanja ogleda se u donošenju rezultata o participaciji iz učeničke perspektive koja poprilično zanemarena u dosadašnjim istraživanjima. Rezultati i ovog istraživanja pokazuju kako učenici i dalje najviše participiraju u pitanjima koja ih se izravno tiču, dok su ostala područja u školi uglavnom prepuštena donošenju odluka i pravila od strane odraslih. Samo mali postotak sudionika izvještava o aktivnom vijeću učenika u njihovoj školi, a većina ih izražava sumnju oko važnosti vijeća učenika u procesu donošenja odluka.

Rijetki su primjeri dobre prakse, a još rjeđi kada je u pitanju obrazovanje. Stoga, preporuke koje proizlaze iz ovog rada, baziraju se na zaključcima navedenima u ovoj raspravi. Ono što bi bilo korisno je raditi na uvođenju participativnih metoda rada u najvećoj mogućoj mjeri s obzirom na trenutni nacionalni kurikulum. Ono što se ne može postići kroz formalno obrazovanje, moglo bi se nadopuniti kroz rad i djelovanje organizacija civilnog društva koje u svom radu imaju više mogućnosti i slobode

koristiti participativne metode rada poput rada u parovima i grupama, igre uloga, rasprave, debate, metode iskustvenog učenja, metode razgovora i eksperimenata. Također, dodatnim edukacijama i informiranjem bilo bi dobro utjecati na poboljšanje odnosa učenik-nastavnik koji bi se temeljio na međusobnom uvažavanju, toleranciji i shvaćanju da obje strane u procesu obrazovanja mogu i trebaju učiti. Zatim, potrebno je raditi na jačanju vještina i kompetencija učenika za aktivno sudjelovanje u životu škole i uključivanje u proces odlučivanja i provođenja odluka u školi. Potom, preporuka vezana uz vijeća učenika, odnosi se na usmjerenost na poboljšanje vidljivosti, značaja i rada vijeća učenika u školama. S obzirom na golemi potencijal koji vijeće učenika ima u pojedinoj školi, trebalo bi se usmjeriti na mogućnosti iskorištavanja tog potencijala za dobrobit svih uključenih u obrazovni sustav.

Zaključno, osnovna preporuka o sudjelovanju djece i mladih zapravo se tiče društva u cjelini, koje bi još trebalo razvijati svijest o važnosti i svrhovitosti sudjelovanja djece i mladih te raditi na osiguranju uvjeta za aktivnije i raznovrsnije sudjelovanje u školskom sustavu, pa tako i društvu.

9. LITERATURA

1. Bagić, D., Gvozdanović, A. (2015): Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. GOOD inicijativa, GONG i Institut za društvena istraživanja, Zagreb.
2. Brajša-Žganec, A., Brkljačić, T., Franc, R., Merkaš, M., Radačić, I., Sučić, I., Šikić-Mićanović, L. (2014): Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj 2014. Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb.
3. De Roíste, A., Kelly, C., Molcho, M., Gavin a., Nic Gabhainn, S. (2011): Is school participation good for children? Associations with health and wellbeing. *Health education*, 112(2), 88-104.
4. Konvencija o pravima djeteta (1989): Ujedinjeni narodi, New York. <https://www.unicef.at/fileadmin/media/Kinderrechte/crcrkroatisch.pdf>. Preuzeto 6.rujna 2016.
5. Dumičić, K., Žmuk, B. (2009): Karakteristike korisnika interneta u Hrvatskoj i reprezentativnost internetskih anketa. Zbornik Ekonomskog fakulteta. Zagreb, 7 (2).
6. Etički kodeks Društvo „Naša djeca“ Opatija. http://www.dnd-opatija.hr/ETICKI_KODEKS_DND_Opatija.pdf. Pristupljeno 8.rujna 2016.
7. Etički kodeks socijalnih pedagoga (2005): Hrvatska udruga socijalnih pedagoga, Zagreb. <file:///C:/Users/xy/Downloads/Eticki%20kodeks%20socijalnih%20pedagoga.pdf>. Pristupljeno 8.rujna 2016.
8. Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu (2007): Sveučilište u Zagrebu, Zagreb. https://www.hrstud.unizg.hr/images/50014335/Eticki_kodeks-1.pdf. Pristupljeno 8. rujna 2016.
9. Horvat, M. (2010): Uloga vijeća učenika u razvoju demokracije u školama. Mreža mladih Hrvatske, Zagreb.
10. Hart, R. (1992): Children's Participation: from Tokenism to Citizenship. *Innocenti Essays No.4*. UNICEF, New York.
11. Jeđud, I (2011). Modeli participacije i njihova refleksija u hrvatskoj praksi. *Dijete i društvo*, 13(1/2), 31- 43.

12. Jeđud Borić, I., Car, S. (2015): Participacija djece u školi. *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja* (prihvaćen za objavljivanje).
13. Jeđud Borić, I., Koller-Trbović, N., Miroslavljević, A., Car, S., Kušević, S. (2015): Participacija djece u Republici Hrvatskoj- analiza stanja (neobjavljeni rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
14. John-Akinola, Y.O., Gavin, A., O'Higgins, S.E., Nic Gabhainn, S. (2013): Taking part in school life: views of children. *Health Education*, 114(1), 20-42.
15. John-Akinola Y.O., Nic Gabhainn S. (2014) Children's participation in school: a cross-sectional study of the relationship between school environments, participation and health and well-being outcomes. *BMC Public Health*, 964(14).
16. Kil Kelly, U., Kilpatrick, R., Lundy, L., Moore, L., Scraton, P., Davey, C., Dwyer, C. i McAlister, S. (2004): Children's Rights in Northern Ireland. Northern Ireland Commissioner for Children and Young People, Belfast.
17. Lansdown, G. (2001): Promoting children's participation in democratic decision-making. UNICEF Inocenti Insight, Firenca.
18. Mager, U., Nowak, P. (2011): Effects of student participation in decision making at school. A systematic review and synthesis of empirical research. *Educational Research Review* 7, 36-61.
19. Maleš, D. Kušević, B., Širanović, A. (2014): Child participation in family-school cooperation. *CEPS Journal*, 4(1), 121-136.
20. Matasović, R., Jojić, Lj. (ur.). (2002): Hrvatski enciklopedijski rječnik. Novi Liber, Zagreb.
21. Miharija, M., Kuridža, B. (2010): Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj. UNICEF, Ured za Hrvatsku, Zagreb.
22. Milić, S., Marojević, J. (2014): Implementacija koncepta dječjih prava u crnogorskom obrazovnom sustavu. *Pedagogijska istraživanja*, 11(1), 123-139.
23. Mreža mladih Hrvatske (2016): Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao instrument razvoja mladih, Pozicijski dokument Mreže mladih Hrvatske. Mreža mladih Hrvatske, Zagreb. http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Pozicijski_MMH_obrazovanjezaljudskapravaidg.pdf. Pristupljeno 1.rujna 2016.
24. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011): Ministarstvo znanosti,

- obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Zagreb.
http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
. Pristupljeno 29.kolovoza 2016.
25. Novak, M., Bašić, J. (2008): Internalizirani problemi kod djece i adolescenata: obilježja i mogućnosti prevencije. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 473-498.
26. Pravilnik o politici zaštite djece u Društvu „Naša djeca“ Opatija.
http://www.dnd-opatija.hr/POLITIKA_ZASTITE_DJECE.pdf. Pristupljeno 8.rujna 2016.
27. Preveden, A., Sočo, A., Kralj, K. (2015): Vijeća učenika - Praktični priručnik za voditelje vijeća učenika. Mreža mladih Hrvatske, Zagreb.
28. Previšić, V. (2010) Socijalno i kulturno biće škole: kurikulumске perspektive. *Pedagogijska istraživanja*, 7(2), 165-176.
29. Save the children, (2011): The European Union and Child Participation. Save the children, Bruxelles.
<https://www.savethechildren.net/sites/default/files/libraries/Child-Participation-Position-Paper-FINAL.pdf>. Preuzeto 2.rujna 2016.
30. Tomić, J., Žulić, K. (2016): Izvješće istraživačkog rada: „Što djeca govore o vlastitoj participaciji u školi?“ (interni materijal). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
31. UNICEF (2003): The State of the World's Children 2003. UNICEF.
http://www.unicef.org/publications/files/pub_sowc03_summary_en.pdf.
Preuzeto 25.kolovoza 2016.
32. World Vision International (2016): World Vision's Guidelines for Child Participation, World Vision International.
<http://www.wvi.org/sites/default/files/World%20Vision%E2%80%99s%20Principles%20and%20Guidelines%20for%20Child%20Participation%20BRIEF%201.pdf>. Preuzeto 20.kolovoza 2016.
33. Winter, R., Munn-Giddings, C. 2001: A Handbook for Action Research in Health and Social Care. Routhledge. London i New York.
34. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008): Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/340388.html>. Pristupljeno 20.kolovoza 2016.
35. Zavod za školstvo Crna Gora (2012): Položaj učenika/ca u školi. Zavod za školstvo Crna Gora, Podgorica.

10. POPIS TABLICA I GRAFIKONA

GRAFIKONI:

Grafikon 1: Udio sudionika prema vrsti škole koju sudionici pohađaju

Grafikon 2: Udio sudionika prema razredu koji pohađaju

Grafikon 3: Udio sudionika prema mjestu stanovanja

TABLICE:

Tablica 1: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za pitanja školskih izleta, sata razrednika i načina ispitivanja gradiva

Tablica 2: Prikaz učestalosti odgovora za za školske izlete, sat razrednika i načine ispitivanja gradiva

Tablica 3: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za područje participativnih metoda rada

Tablica 4: Prikaz učestalosti odgovora za područje participativnih metoda rada

Tablica 5: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za pitanja oko unutarnjeg ustroja škole

Tablica 6: Prikaz učestalosti odgovora za pitanja oko unutarnjeg ustroja škole

Tablica 7: Prikaz učestalosti odgovora za područje Doživljaj participacije drugih učenika u školi

Tablica 8: Prikaz deskriptivnih vrijednosti na području zadovoljstva učenika

Tablica 9: Prikaz učestalosti odgovora na području zadovoljstva učenika

Tablica 10: Prikaz deskriptivnih vrijednosti za područje zainteresiranosti učenika za temu

Tablica 11: Prikaz učestalosti odgovora na području zainteresiranosti učenika za temu

11. PRILOZI

Prilog 1: Vodič za provođenje fokus grupe

Tema: Testiranje Upitnika za participaciju učenika u školi

Predviđeno trajanje: 90min - 120min

Broj sudionika: 6 – 8

Način bilježenja podataka: zapisivanje bilješki + snimanje diskusije uz prethodnu suglasnost sudionika

Svrha:

- provjeriti je li upitnik razumljiv učenicima
- provjeriti jesu li pitanja u upitniku sadržajno primjerena predmetu mjerenja i razvojno primjerena učenicima
- provjeriti koliko je vremena potrebno učenicima za ispunjavanje upitnika
- provjeriti koje poteškoće se javljaju prilikom ispunjavanja upitnika
- provjeriti smatraju li učenici da je važno o ovoj temi razgovarati i vide li korist od ovog istraživanja

UVOD:

Dobar dan svima! Moje ime je Jana. Studentica sam Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, smjer Socijalna pedagogija. U svrhu svog diplomskog rada, provodim istraživanje na temu Participacija učenika u školama - glas djece i mladih. Za potrebe istraživanja, kreirala sam upitnik koji će biti postavljen u online verziji i ispunjavat će se preko interneta. Pošto je upitnik namijenjen za učenike srednjih škola, pozvala sam vas ovdje kako bih s vama provjerila koliko je upitnik razumljiv učenicima i imate li vi, kao predstavnici te skupine još neke prijedloge o tome što bih još trebala staviti u upitnik. Hvala vam što ste se odazvali i odlučili izdvojiti svoje vrijeme kako biste mi pomogli u istraživanju.

Današnja fokus grupa će se održati na način da ću vam prvo podijeliti upitnike u papirnatu verziju koje molim da riješite. Nakon što riješite upitnik, započet ćemo razgovor o vašim dojmovima na upitnik i temi participacija učenika u školi.

RJEŠAVANJE UPITNIKA...

Sada kada ste riješili upitnik, voljela bih s vama dogovoriti neka pravila koja su nam važna prije početka diskusije kako bismo se svi osjećali ugodno iznositi svoje mišljenje. Postavit ću vam nekoliko pitanja. Nakon svakog pitanja, svi ćete imati mogućnost iznijeti svoje mišljenje, kojim god redom želite krenuti. Važno je da ne prekidamo jedni druge i da ne osuđujemo druge ako se pojave drukčiji stavovi. Ovdje svi imate jednako pravo iznijeti svoje mišljenje bez osuđivanja.

Spoznaje do kojih dođemo u ovoj fokus grupi bit će kratko opisani u mom diplomskom, ali bez navođenja vaših imena i imena škole, dakle povjerljivo.

Također, cijeli razgovor bih snimila na diktafon, stoga me zanima imam li vaše dopuštenje za to? Snimanje razgovora mi je potrebno kako bih kasnije mogla ponovno preslušati i zabilježiti sve ono što nisam stigla za vrijeme trajanja fokus grupe.

Za početak, možemo se kratko predstaviti na način da mi kažete svoje ime (ili ga zapišu na samoljepljivi papirić).

Nakon što smo se predstavili, htjela bih s vama provjeriti koliko vam je jasan pojam participacije, sudjelovanja učenika u školi?

Pojam participacija učenika u školi označava sudjelovanje učenika u životu škole, u odlukama koje se u školi donose, a tiču se učenika. Uloga odraslih u školi je da učenicima omoguće izražavanje mišljenja u područjima koja se tiču učenika, a potom da uzmu u obzir mišljenje učenika prilikom donošenja odluka koje se tiču samih učenika. Iz tih razloga me zanima koliko je koncept participacije zastupljen u školama, pošto je i samom Konvencijom o pravima djeteta zajamčeno pravo da se mišljenje djece uzme u obzir i da dijete, sukladno svojoj dobi, bude partner odraslima prilikom donošenja odluka.

Nakon kratkog uvoda, prelazimo na pitanja.

PITANJA ZA RASPRAVU:

1. Kako ste doživjeli upitnik?
2. Je li vas već netko prije pitao ovakva pitanja? Ako da, tko?
3. Mislite li da je važno pitati učenike pitanja ovakve tematike?
4. Jesu li vam pitanja u upitniku bila razumljiva? Postoje li pitanja koja su vam teška, nerazumljiva?
5. Što vam se čini, je li upitnik predug, prekratak? Imate li kakvih prijedloga u tom pogledu?
6. Postoji li nešto što vas nisam pitala, a smatrate da bi trebala? Neko područje u kojem smatrate da bi učenici također trebali sudjelovati, a u upitniku nije spomenuto?
7. Postoji li još nešto o čemu biste voljeli razgovarati, a vezano je uz ovu temu?

KRAJ:

Još jednom vam zahvaljujem što ste se odazvali mom pozivu i svojim odgovorima i diskusijom dali doprinos kreiranju upitnika i istraživanju.

Rezultati istraživanja, kao i fokus grupe bit će dostupni u mom diplomskom radu, a ukoliko vas zanimaju rezultati možete mi se javiti na mail: janatomic.erf@gmail.com.

Prilog 2: Upitnik o participaciji učenika u srednjim školama

Dragi učenici,

moje ime je Jana Tomić i studentica sam 2. god. diplomskog studija Socijalne pedagogije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. U sklopu izrade svog diplomskog rada provodim istraživanje na temu "*Participacija učenika u srednjim školama*". Ovim upitnikom želim saznati vaše mišljenje o tome koliko smatrate da vi ili drugi učenici u školi imate **mogućnost sudjelovati** u odlukama koje se u školi donose, a tiču se vas učenika.

Upitnik je **anoniman** pa vas molim za iskrenost u odgovaranju. S obzirom da vas pitam za vlastiti doživljaj ove teme, nema netočnih odgovora. Upitnik je predviđen za učenike od **1. do 4. razreda srednje škole**, a vrijeme potrebno za ispunjavanje je **7-10 min.**

Zahvalna sam na suradnji i pomoći pri pisanju ovog diplomskog rada.

1. OPĆI PODACI

1. Spol a) M
b) Ž
2. Koji razred sada pohađaš?
 - a) 1. srednje škole
 - b) 2. srednje škole
 - c) 3. srednje škole
 - d) 4. srednje škole
3. Vrsta škole
 - a) Strukovna trogodišnja škola
 - b) Strukovna četverogodišnja škola
 - c) Gimnazija
 - d) Umjetnička škola
4. Živim u:
 - a) glavnom gradu Hrvatske
 - b) u nekom drugom velikom gradu
 - c) manjem gradu ili mjestu
 - d) selu

2. DOŽIVLJAJ VLASTITE PARTICIPACIJE U ŠKOLI

U ovom dijelu upitnika procjenjuješ svoju uključenost u život škole i odluke koje se u školi donose, a tiču se učenika.

5. Na skali od 1 do 5 označi koliko često te u školi pitaju za mišljenje oko sljedećih tema.

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek
Prilikom donošenja odluka oko sadržaja i/ili mjesta školskih izleta?					
Prilikom kreiranja sadržaja sata razredne zajednice? (npr. predlaganje tema o kojima bi htio/htjela raspravljati na SRZ-u)					
Kod određivanja načina ispitivanja gradiva (pr. usmeni/pismeni, vrijeme ispitivanja...)?					

6. Na skali od 1 do 5 označi koliko često tvoji nastavnici koriste sljedeće načine rada?

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek
Samoocjenjivanje (daješ mišljenje oko svoje ocjene i razgovaraš s nastavnikom o tome)					
Sudjelovanje u radionicama					
Grupni rad na nastavi					
Uporaba različitih medija					
Učenici u ulozi profesora					

7. Pitaju li te nastavnici za mišljenje kada biraju kako će s vama raditi po nekom od prethodno navedenih načina rada na nastavi?	Da	Ponekad	Ne
---	----	---------	----

8. Na skali od 1 do 5 označi koliko često smatraš da u školi imaš mogućnost...

	Uvijek	Često	Ponekad	Rijetk o	Nikada
...dati prijedloge i sugestije oko izmjene rasporeda sati?					
...predlagati promjene u pravilima i Kućnom redu škole?					
...dati svoje mišljenje u kreiranju novih pravila i Kućnog reda škole?					
....dati prijedloge za poboljšanje i uređenje fizičkog prostora škole? (bojanje i ukrašavanje zidova, uređenje okoliša oko škole, uređenje hodnika ili hola škole, uređenje učionica....)					
...sudjelovati u uređenju fizičkog prostora škole? (bojanje i ukrašavanje zidova, uređenje okoliša oko škole, uređenje hodnika ili hola škole, uređenje učionica....)					

9. Postoje li u tvojoj školi....

	DA	NISAM SIGURA N/NA	NE
...dovoljno slobodnih aktivnosti koje su tebi zanimljive? (projekti, školske predstave, sportske aktivnosti, zbor, medijske i likovne grupe i sl.)			
...fakultativni predmeti? (izborni predmet koji kada odabereš, ocjena iz tog predmeta ulazi u opći uspjeh i svjedodžbu)?			

3. DOŽIVLJAJ PARTICIPACIJE DRUGIH UČENIKA U ŠKOLI

*U ovom dijelu upitnika traži se tvoja procjena koliko **drugi učenici** u tvojoj školi sudjeluju u životu škole i u odlukama koje se u školi donose. S obzirom da te tražim vlastiti doživljaj, nema netočnih odgovora.*

10. Označi na skali od 1 do 5 koliko se slažeš sa sljedećim tvrdnjama.

- 1 - uopće se ne slažem,
- 2 - uglavnom se ne slažem,
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem,
- 4 - uglavnom se slažem,
- 5 - u potpunosti se slažem

1. Nastavnici u mojoj školi čuju i razmatraju mišljenja učenika. 1-2-3-4-5
2. Nastavnici u mojoj školi uvažavaju prijedloge učenika.
3. Kada nastavnici u mojoj školi ne uvažavaju prijedloge učenika, daju obrazloženje za to.
4. Nastavnici u mojoj školi poštuju prava učenika. 1-2-3-4-5
5. Nastavnici u mojoj školi me potiču na razmišljanje o vlastitom uspjehu. 1-2-3-4-5
6. Nastavnici u mojoj školi uključuju učenike u rješavanje problema (pr. problemi u odnosi učenika i nastavnika, problemi discipline učenika na nastavi ili izletima...). 1-2-3-4-5
7. Nastavnici u mojoj školi trude se objasniti učenicima pravila koja vrijede u školi. 1-2-3-4-5
8. U mojoj školi učenici mogu otvoreno izreći svoje mišljenje nastavnicima. 1-2-3-4-5
9. U mojoj školi učenici imaju osjećaj da ih nastavnici razumiju. 1-2-3-4-5
10. Učenici u mojoj školi imaju priliku sudjelovati u procesu izricanja pohvala drugim učenicima. 1-2-3-4-5
11. Učenici u mojoj školi imaju priliku sudjelovati u procesu izricanja disciplinskih mjera drugim učenicima.
12. Učenici u mojoj školi mogu predlagati nove izvannastavne aktivnosti koje u školi nemaju, a voljeli bi imati. 1-2-3-4-5
13. Razgovaram s vršnjacima u školi o aktivnostima koje bismo mogli poduzeti da naša škola bude bolje mjesto. 1-2-3-4-5
14. U školi postoje aktivnosti u kojima učenici uživaju sudjelovati. 1-2-3-4-5
15. U mojoj školi nastavnici upućuju učenike kako sudjelovati u životu škole (u aktivnostima koje se u školi provode, u donošenju odluka u školi i sl.). 1-2-3-4-5
16. Kada učenici aktivno sudjeluju u životu škole, nastavnici to primijete i pohvale. 1-2-3-4-5

4. VIJEĆE UČENIKA

U ovom dijelu upitnika ispitujem postoji li u tvojoj školi Vijeće učenika i tvoju procjenu utjecaja Vijeća učenika na donošenje odluka u školi.

12. Postoji li u tvojoj školi Vijeće učenika?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

AKO DA, nastavi na sljedeća pitanja. AKO NE/ NE ZNAM, pređi na 18.pitanje.

13. Jesi li tijekom školovanja bio član Vijeća učenika ili si trenutno uključen?

- a) Da
- b) Ne

14. Kako si se uključio u Vijeće učenika?

- a) Nisam bio niti sam sada član.
- b) Predložio me nastavnik, razrednik, ravnatelj ili drugi odrasli.
- c) Pozvao me prijatelj.
- d) Sam sam se prijavio, a drugi učenici su me izabrali.
- e) Drugi učenici su me predložili i izabrali.
- f) Drugo _____

15. Označi odnose li se sljedeće tvrdnje na tebe.

Da

Ne

Poznaješ li neke članove
Vijeća učenika u tvojoj školi?

Jesi li ikada sudjelovao u izboru
članova Vijeća učenika?

16. Smatraš li da Vijeće učenika ima utjecaj na donošenje odluka u školi?

- a) Da (na koje? _____)
- b) Ne
- c) Ne znam

17. Prema tvom mišljenju, biraju li se učenici u Vijeće učenika u tvojoj školi prema školskom
uspjehu?

- a) Ne
- b) Da
- c) Ne znam

5. PROCJENA ZADOVOLJSTVA

18. Označi na skali od 1 do 5 koliko se tvrdnja odnosi na tebe.

1 - uopće nisam zadovoljan/na

2 - uglavnom nisam zadovoljan/na

3 - niti sam zadovoljan/na, niti sam nezadovoljan/na

4 - *uglavnom sam zadovoljan/na*

5 - *potpuno sam zadovoljan/na*

Sveukupno gledano, zadovoljan/na sam odabirom srednje škole. 1-2-3-4-5

Zadovoljan/na sam svojim aktivnim sudjelovanjem u životu škole (npr. U aktivnostima u školi, u donošenju odluka i sl.). 1-2-3-4-5

19. Imaš li bilo što dodati na ovu temu, a nismo te pitali?

a) Ne

b) Da _____

HVALA NA SUDJELOVANJU! ☺

Prilog 3: Dozvola Etičkog povjerenstva ERF-a

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Etičko povjerenstvo

Klasa: 602-04/16-42/8

Ur.broj: 251-74/16-02-10/2

Zagreb, 25.04.2016.

Jana Tomić

studentica 2.god.diplomskog studija Socijalna pedagogija
ERF

Predmet: davanje mišljenja Etičkog povjerenstva o usklađenosti nacrtu istraživanja diplomskog rada studentice Jane Tomić pod naslovom „Participacija djece u školi - glas djece i mladih“ s Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu

Etičko povjerenstvo Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu je pregledalo dokumentaciju priloženu uz Vaš zahtjev za davanjem mišljenja Etičkog povjerenstva o usklađenosti nacrtu istraživanja „Participacija djece u školi - glas djece i mladih“ s Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu.

Iz dostavljenog nacrtu istraživanja je razvidno kako se planirano istraživanje u svrhu izrade diplomskog rada planira provesti na uzorku srednjoškolaca sa ciljem cilj da učenici kao sudionici participacije u školi imaju mogućnost doprinijeti razvoju spoznaja o mogućnostima i načinima participacije učenika upravo iz svoje perspektive.

Provedba istraživanja uključuje 2 metodološka aspekta-fokus grupe na uzorku srednjoškolaca u gradu Zagrebu i on line anketu na uzorku srednjoškolaca u RH. Sudionicima će se dati relevantne i sažete informacije o temi i svrsi istraživanja, a uz dobrovoljnost jamči im se i anonimnost te se ne pretpostavljaju nikakvi rizici za sudionike istraživanja. U sadržaju upitnika koji je sastavni dio zahtjeva ne uočava se bilo kakva eventualna ugroza prava i dostojanstva sudionika. Sudionici neće biti posebno informirani o dobivenim rezultatima jer s obzirom na prirodu glavnog dijela istraživanja (on-line) to neće biti moguće ali će im se objasniti da će rezultati generalno biti dostupni u diplomskom radu imenovane studentice. Opisan je način čuvanja podataka te njihova dostupnost drugim ključnim dionicima procesa obrazovanja. Kako su i same mentorice predloženog diplomskog rada temeljem uvida u nacrt istraživanja i instrumente dale pisanu suglasnost o usklađenosti istraživanja s aktualnim etičkim načelima provođenja istraživanja koja uključuju osobe u svojstvu sudionika/ispitanika smatramo to dodatnom garancijom odgovornosti i poštivanja etičkih načela u provedbi rada.

Sukladno prethodno navedenom, Etičko povjerenstvo zaključuje kako je predloženo istraživanje usklađeno s Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu i Poslovníkom o radu Etičkog povjerenstva ERF-a te izdaje pozitivno mišljenje za provođenje istraživanja.

Predsjednica Etičkog povjerenstva

Prof.dr.sc. Marija Lebedina Manzoni